ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

2006 SPALIS NR. 10 (385). KAINA 3 LT

akiračiai

„Aš pats noriu įsigilinti į visas problemas“

Su premjeru Gediminu Kirkilu kalbėjomės apie politines aktualijas: būsimą biudžeto svarstymą, energetikos problemas, politikų ir valdininkų „konkurenciją“. Taip pat per pokalbį išsiaiškinome, jog G. Kirkilas ne tik pirmasis premjeras, kuris yra gimęs Vilniuje, bet taip pat ir pirmasis Vyriausybės vadovas, tiek ilgai nežinojęs, kas yra lietuviškas kaimas. Jį pirmą kartą pamatė būdamas paauglys. „Aš ilgą laiką galvojau, kad Šančiai yra kaimas, bet kai pirmą kartą patekau į tikrą kaimą prie Merkinės, atrodo, Debeikių, efektas buvo ypatingas. Iki šiol prisimenu karvės pieno ir šieno kvapą“, – pasakojo G. Kirkilas.

Nukelta į 6 psl.

Naujoji Lietuvos užsienio politikos vizija

ČESLOVAS LAURINAVIČIUS

Lietuvos užsienio politiką sąlyginai galima suskirstyti į tris pagrindines kryptis: tai dalyvavimas vadinamojoje antiteroristinėje koalicijoje, NATO bei ES reikalai ir parama demokratijos plėtotei į Rytus. Tokia politika nėra esmingai nauja, tik gal kryptingai pradėta nuo 2004 m. Tačiau praėjus dviem metams jau kyla abejonių, ar toji politika su visomis savo kryptimis pasiteisina, ar ji didina valstybės saugumą, ar kelia jos autoritetą ir pagaliau – ar ji tarnauja nacionaliniams interesams. Kaip bebūtų, iki 2004 m. tokių klausimų rimčiau nekilo. Taigi yra pagrindas pasvarstymams, kas esmingai pasikeitė po 2004 m., kokie atsirado nauji politikos elementai, kurie kelia nerimą, o kurie galbūt turėtų būti tęsiami. Apskritai, Lietuvoje tokių pasvarstymų aiškiai trūksta, ir šis Lietuvos– Latvijos forumas, regis, gali būta tam paranki proga.

Iki 2004 m. buvo palyginti paprasta, nes iš esmės visa užsienio politika buvo orientuota integracijai į ES ir NATO. Strategiškai tai buvo suvokiama kaip integracija į vieningą Vakarų demokratinį pasaulį kaip į bendrą karinės, politinės, ekonominės bei kultūrinės erdvės kompleksą. Tačiau politinės praktikos atžvilgiu didele dalimi tai reiškė orientaciją į JAV. Nes dar

Nukelta į 5 psl.

ŠIAME NUMERYJE:

7-8 psl.	V. Savukynas: Kuo suvokti Rusiją
11 psl.	T. Kavaliauskas: Apie *mass media* reklamos bažnyčią
14-15 psl.	Kokios knygos po E. Aleksandravičiaus lova?
16 psl.	J. Gimberio kūryba

REDAKCIJOS SKILTIS

Konkurencija tarp politikų ir valdininkų bei sąmokslų pinklės

Dabartiniai skandalai išryškina seniai brendusį konlfliktą tarp politikų ir valdininkų. Partijos silpnos ir pažeidžiamos, daugelis partijos narių nepasižymi politikams būdingomis savybėmis, neturi patirties, nesuvokia, kaip funkcionuoja valstybinės institucijos, pagaliau neturi reikiamų pažinčių.

Ir kaip atsvara – tarnautojai, kurie į ministerijų ar kitų svarbių institucijų viršūnes iškopė per ilgą laiką, naudodamiesi savo gabumais ir patirtimi, pažintimis, išsiugdydami valdžios uoslę. Natūralu, kad esant politinės valios trūkumui, jie bando formuoti politinius procesus.

Tad akivaizdu, kad Lietuvoje formuojasi naujoji nomenklatūra. Kai vienos partijos keičia kitas, kai vieni politiniai veikėjai iš politikos aukštybių nusitrenkia į kasdienybės skaistyklą, valdininkai sėkmingai sėdi savo postuose. Štai kad ir Turniškių istorijos herojus Račkys pergyveno ir Vagnorių, ir Kubilių, Paksą ir Brazauską.

Prisiminkime buvusio Vidaus reikalų ministerijos sekretoriaus Jono Liaudansko istoriją. Vieną vakarą televizijoje pasakė, kad jis turi kompromituojančių žinių apie Artūrą Paulauską, Alvydą Sadecką, Vytautą Grigaravičių, tačiau taip jų ir nepateikė. Nepaisant to, jis ilgą laiką ir neatsistatydino. Nepadėjo net Seimo pirmininko raginimai. Akivaizdus valdininkijos pranašumo prieš politikus pavyzdys. Šiandien iškilo Albino Januškos atvejis.

Tačiau nereikia perlenkti lazdos. Iš kitos pusės, juk valstybė turi remtis į patikrintus pareigūnus. Būtent valstybės pareigūna turėtų užtikrinti valstybės politikos tęstinumą, keičiantis partijoms Seime.

Tačiau šis skandalas apnuogina dar vieną mūsų politinės realybės bruožą – sąmokslų ieškojimą.

Šiame pasaulyje viskas su viskuo susiję. Tiksliau – norint visada galima atrasti su visais ryšį. Štai kodėl iki šiol yra tokios populiarios įvairios sąmokslo teorijos, įvairios pasakos apie masonus ir rozenkroizerius, apie slaptas daugijas, mokymus ir jų įtaką pasaulio įvykiams. Lietuvoje panašu, kad sąmokslo teorija tampa bendro politinio proceso dalimi. Dar R. Pakso laikais buvo išpuliarinta „šliaužiančio perversmo“ prieš tuometinį prezidentą teorija. Ja tikėjo ketvirtis Lietuvos gyventojų.

Slapti ir pusiau slapti klanai bei klaneliai, gauruotos ir ilgos rankos iš Maskvos, aštuonkojai, apraizgę savo slidžiais čiuptuvais įvairias institucijas. Žodžiu, tikras Madrido dvaras, kur už šyspenų slepiasi aštrūs ir smailūs dantys, kur viena ranka tiesia gėlę, o kita už nugaros spaudžia durklą. Toks dabar pateikiamas mūsų politinės realybės vaizdinys.

Taip mes įsiveliame į nesibaigiančių sąmokslo teorijų kėlimą. Visus reiškinius galima paaiškinti kažkokio klano veiksmais, Rusijos pikta valia ir V. Uspaskichu. Be jokios abejonės, visa tai gali būti, tačiau ar visada tik šios priežastys?

Sociologiniai duomenys rodo, kad mūsų visuomenėje didėja nepasitikėjimas vienas kitu, mažėja tolerancija. Todėl labai lengva surasti vis naujus ir naujus „atpirkimo ožius“. Juk bendroje nepakantumo atmosferoje galima sugalvoti naujus priešus, su jais kovoti ir taip tapti populiariu. Tad tokioje visuomenėje lieka labai stipri galimybė pasirodyti naujiems gelbėtojams.

Visuomenėje ir toliau stiprinamas vaizdinys, kad politika yra nešvarus reikalas. Todėl mažės rinkėjų, balsuojančių rinkimuose, bei naujų žmonių, kurie dalyvaus politikoje. Tačiau yra dar blogesnis šio reikalo aspektas: į politiką ateis cinikai, kurie manys, kad tik tokiomis makeviališkomis priemonėmis, be jokios moralės, be jokių žaidimo taisyklių galima daryti politiką. Politikos apžvalgininkams eilinį kartą teliks apgailestauti, jog Lietuvoje viešasis gyvenimas prarado bet kokias taisykles, bet kokį moralumo matmenį.

KOMENTARAS

Apie nepraktiškų dalykų naudą

EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS

Paskutinę rugsėjo savaitę politinių ir pusiau politinių skandalų pritvinkusioje rytinio Europos pakraščio kasdienybėje šmėkštelėjo vienas įvykis, atgaivinęs kilnių idėjų prisiminimus. Varšuvos universitete tris dienas vyko iškilminga ir jaudinama konferencija politiko, publicisto ir redaktoriaus Jerzio Giedroyco 100 metų sukakčiai paminėti.

Konferencija suspietė daugumą tų lenkų (ir ne tik) intelektualų, kuriems komunistinio režimo dešimtmečiais Paryžiuje leidžiamas mėnesinis žurnalas „Kultura“ (nuo 1947 m. pasirodė per 600 tomų) buvo it kokia kelrodė žvaigždė, neleidusi pasiklysti kolaboravimo, revizionizmo ir, kitaip kalbant, beribio nacionalizmo bei aklo antikomunizmo miglose. Tačiau nebuvo Lietuvos ambasadoriaus ar kurio kito oficialaus atstovo, galėjusio paliudyti, kad mūsų šalyje suprantami Giedroyco nuopelnai. Gal prezidento Valdo Adamkaus vizito Varšuvoje belaukiant ir blizginant ištaigingos Lietuvos ambasados laiptus iš tiesų nauji daiktai įgijo didesnę vertę, negu senos ir kilnios idėjos.

Šiandien mokslininkai ir politikai, kurie džiaugiasi ir stebisi pozityvia linkme besirutuliojančiais Lenkijos santykiais su Lietuva ir Ukraina, vieningai sutaria: Jerzio Giedroyco ir jo žurnalo bendradarbių politinė mintis pakeitė lenkų geopolitinę vaizduotę. Kaip 1980 metais „Akiračių“ redaktoriaus Liūto Mockūno klausinėjamas pasakė J. Giedroycas, nelengvai, bet galutinai lenkai suprato Jaltos konferencijos nustatytų sienų reikšmę. „Kultura“ padėjo suvokti, kad Lenkijos ateitis šiandien priklauso nuo rytinių kaimynių – Lietuvos su sostine Vilniumi, Ukrainos su ukrainiečiams simboliškai svarbiu Lvovu ir Baltarusijos ateities. Po Sovietų Sąjungos griuvimo, kuris, skaitytojų skepsiui, buvo nuolat pranašaujamas „Kulturos“ puslapiuose, Lenkijos užsienio politika neabejotinai prisidėjo prie šių kaimynių savarankiškumo stiprinimo.

Per kelias diskusijų dienas išryškėjo ne tik visas J. Giedroyco idėjų akiratis, bet nesyk buvo pareikšta, jog dabartinis Lenkijos politinis klimatas yra visiškas jo įsivaizdavimo antipodas. Kadaise, įvertindamas sovietinio komunizmo poveikį lenkams, Giedroycas primygtinai pabrėžė, jog tai yra visų pirma baisi provincializacija, politinių idėjų degradacija ir tamsybė. Šiandien nacionalizmo, primityvoko tradicionalizmo ir radikalaus populizmo mišrainė šalies vidaus gyvenime prėskus praktiškų reikalų tvarkymo principus iškėlė aukščiau kilnesnių idėjų.

O kaip Lietuvoje? Regis, jog čia politinio elgesio degradacija yra dar ryškesnė. Skirtumą lemia tik vienas dalykas: Lietuva per sovietų okupacijos laiką pasiekė tokį susvetimėjimo su bet kokiomis politinėmis idėjomis laipsnį, kad čia romiai klausomasi, kaip po rinkimų laimėtojai vograuja apie, suprantama, nerealius pažadus rinkėjams. Cinizmas ir melas yra tiesiog natūrali būsena. Niekas dėl to plaukų sau Lietuvoje neraus.

Idėjos yra nepraktiškas dalykas. Nors platoniškai mąstant nesunku įžvelgti skirtumą tarp idėjos ir duonos kepalo, tačiau ne taip paprasta įtikėti, kad ji – svarbesnė už duoną. Įsipareigojimo idėjai nesuvesi į sąskaitas banke ir nepamatuosi įtakos vienetais galios piramidės viršūnėse. Tačiau mes jau artėjame prie tos ribos, kada, praradę idėjų suvokimo dovaną, tapsime visų karo su visais dalyviais. Kai nebesiginčijama dėl idėjų, lieka tik fiziologinė asmeninių simpatijų ir neapykantų sklaidos arena. Tokiu atveju visų pralaimėjimas yra tiesiog neišvengiamas.

IŠ KAIRĖS IR IŠ DEŠINĖS

Roosevelt as ir Stalinas

JULIUS ŠMULKŠTYS

Apie Roosevelto ir Stalino santykius Antrojo pasaulinio karo metu yra daug knygų, studijų, straipsnių. Tačiau tik neseniai buvo išleista visa jų korespondencija: „My Dear Mr. Stalin; the complete correspondence of Franklin D. Roosevelt and Joseph V. Stalin“, toliau – „korespondencija“. Laiškai buvo vienas iš dviejų didžiųjų valstybių vadovų santykiavimo būdų; kiti – susitikimai konferencijose, interviu laikraščiams, vieši pareiškimai įvairiais klausimais. Kas yra stebėtina ir sunkiai suprantama – kodėl jų išleidimo reikėjo laukti daugiau kaip šešiasdešimt metų.

Ši knyga mane sudomino, nes karo meto Amerikos prezidentas mūsų yra vertinamas nevienareikšmiai – nuo tų, kurie yra įsitikinę, jog jis sovietams „pardavė“ Lietuvą, iki teigiančiųjų, kad Kremliaus atžvilgiu kitokia politika nebuvo įmanoma. Maniau, jog „korespondencijoje“ rasiu naujos medžiagos, kuri padės detaliau atsakyti į klausimus, liečiančius Roosevelto pažiūras į Lietuvos ir visos Rytų Europos pokarinį statusą. Tačiau šiuo atžvilgiu knyga nuvylė. Joje Lietuva, Latvija ir Estija iš viso nėra minimos. Nėra minimos ir kitos Rytų Europos valstybės su viena svarbia išimtimi. Nemažai laiškų tarp Roosevelto ir Stalino yra pašvęsti vadinamajam Lenkijos klausimui. Pagrindiniai nesutarimai iškilo dėl pokarinės Lenkijos valdžios formavimo ir jos sienų. Nors lenkai užsienyje priešinosi Curzono sienos įvedimui, o tai reiškė „ukrainietiškos“ ir „baltarusiškos“ Lenkijos atidavimą Sovietų Sąjungai – Rooseveltas po neilgai trukusių abejonių su Maskvos reikalaujama nauja Rytų Lenkijos siena sutiko.

Daug sunkesnis buvo naujos valdžios sudarymo klausimas. Stalinas norėjo, kad iki nacionalinių rinkimų Kremliaus primestas Liublino komitetas joje dominuotų. Jis

Londono egzilinę lenkų vyriausybę traktavo kaip antisovietinių ir antidemokratiškų jėgų lizdą ir pradžioje priešinosi jos atstovų dalyvavimui bet kokiose Lenkijos valdžios struktūrose. Vėliau lyg ir sutiko priimti tik tuos Londono atstovus, kurie, pagal Staliną, buvo tikrai demokratinių pažiūrų ir, kas svarbiausia, siekė draugiškų santykių su Sovietų Sąjunga. Rooseveltas reikalavo, jog Maskvos palaiminta Nacionalinės vienybės laikinoji vyriausybė turi būti reformuota įtraukiant Londono atstovus ir Lenkijoje esančius su Liublino komitetu nesusijusius asmenis.

Galutinio susitarimo dėl Lenkijos laikinosios vyriausybės sudėties nebuvo pasiekta prieš Amerikos prezidento mirtį, ir tolesnės derybos šiuo klausimu atiteko Trumano administracijai. Roosevelto ir Stalino susirašinėjime Lenkijos klausimu atsispindi vienas iš svarbesnių, galbūt pats svarbiausias tarp jų nesutarimų. Vašingtonas Lenkiją traktavo kaip valstybę, dėl kurios suvereninio integralumo prasidėjo karas, o Maskva – kaip strateginę teritoriją, kurios kontrolė buvo reikalinga valstybės saugumui ir dominavimui Rytų Europoje. Kitaip tariant, pirmojo motyvacija buvo grindžiama moraliniais imperatyvais, antrojo – nacionaliniais ir ekspansionistiniais sumetimais.

Rooseveltas norėjo Kremliui draugiškos, demokratinės ir nepriklausomos Lenkijos. Tačiau Stalinas turėjo mažai abejonių, kad tokia valstybė nebus draugiška Sovietų Sąjungai ir eventualiai įsijungs į antisovietinį bloką. Iš „korespondencijos“ susidaro įspūdis, jog Amerikos prezidentas buvo pasiryžęs kovoti už nuo Maskvos nepriklausomų žmonių įtraukimą į priešrinkimines vyriausybes, tačiau ar jo ryžtingumas, jei jis ir būtų likęs Baltuose rūmuose po karo, būtų pasiekęs kokių nors konkrečių rezultatų – tai jau kitas klausimas.

Roosevelto, kaip ir jo pirmtako Wilsono, taikingo pokarinio tautų bendradarbiavimo vizija turėjo būti įgyvendinta per tarptautinę organizaciją, kuriai bent visos didžiosios valstybės privalėjo priklausyti. Dėl to didelė dalis korespondencijos su Stalinu ir buvo pašvęsta šitos temos diskusijai. Čia Amerikos prezidentas buvo ir principingas, ir nusiteikęs eiti į kompromisus. Šis tikslas Rooseveltui buvo svarbesnis už Kremliaus įtakos Rytų Europoje sumažinimą ir abiem pusėms priimtinų sprendimų pasiekimą. Lietuva ir kitos Baltijos valstybės „korespondencijoje“ nėra minimos, nes jos buvo mažos, už Amerikos interesų zonos ribų, vėl inkorporuotos į Sovietų Sąjungą ir dėl to reikalavimai joms suteikti apsisprendimo laisvę tebūtų nereikalingas Kremliaus erzinimas bijant, kad Maskva atsisakys dalyvauti Rooseveltui taip svarbioje Jungtinių Tautų sistemoje.

Apskritai, Roosevelto ir Stalino laiškuose išreikštos mintys ir pozicijos yra pristatytos ganėtinai mandagiai ir, bent paviršutiniškai žiūrint, nuoširdžiai. Ar jų nuoširdumas buvo tikras – sunku pasakyti. Nors Stalinas vidaus ir tarptautinėje politikoje buvo ciniškas žudikas ir melagis, tačiau Amerikos prezidento atžvilgiu jis, be abejonės, turėjo tam tikrų sentimentų. Roosevelto prezidentavimo pradžioje buvo užmegzti diplomatiniai santykiai su Kremliumi, karo metu, nežiūrint opozicijos savo paties administracijoje, jis inicijavo milžinišką pagalbą Sovietų Sąjungai, prieš karą ir jo metu vengė viešai Maskvą kritikuoti bei nuolat pasisakydavo už gerus santykius su stalinistine valstybe.

Nukelta į 3 psl.

akiračiai

Apie Rusiją, nedrąsiai

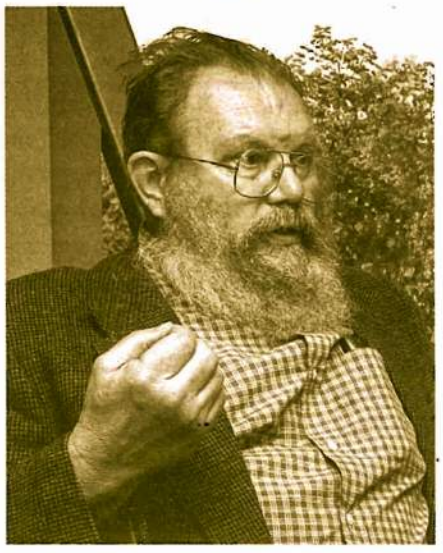

KAZYS ALMENAS

Apie Rusiją pradėsiu su kvapais, kuriuos pastebėjau ne aš, o ten gyvenantieji:

„Penktoji imperija“ aplink mus visur – kiekvienoje akimirkoje, kiekvienoje kovo mėnesio Rusijos oro molekulėje. Žiema traukiasi, ateina šviesos pavasaris, „Penktosios imperijos“ kvapas visur (...). Mes – valstybininkai iki kaulo smegenų. Visu savu tikėjimu, visa aistra, visomis žaizdomis, kurios liudija mūsų kovą prieš griovikus, visa savo esybe esame už būsimąją valstybę, gimstančią „Penktąją imperiją“.

„Pauostykite, gerbiamieji bendrapiliečiai. Pastebite? Kažkas pūva. Nuo šio kvapo neapsiginsite stropiai užvėrę langus savo bute ar mašinoje. Užtai, kad šitaip šiandien atsiduoda visas mūsų kraštas”.

Pirmoji atkarpa – iš A. Prochanovo straipsnio, spausdinto laikraštyje „Zavtra“, (zavtra.ru), antroji – iš straipsnio „Ežednievnyj žurnal“ (ej.ru – deja, kopijuodamas autoriaus nenurašiau). Panašiai viena kitai prieštaraujančių citatų galima parinkti aibes. Šias parinkau, nes sugundė bendra „kvapų metafora“. Tebūna tai iliustracija, jog kolei kas Rusijoje dar ne visos nepriklausomos nuomonės užgniaužtos. Bendrai padėčiai apibūdinti pasitelksiu autoritetingesnį žinovą – būtent J. Kiseliovą, kuris („Akiračiai“, 2006 m., Nr. 7–8) teigė daugmaž taip: Rusijos televizijoje nėra nepriklausomų žinių, radijo stotys ir periodinė spauda dalinai nepriklausoma, o internetas (kol kas) – visiškai nepriklausomas. Ir jis žaibiškai plečiasi. Dabar jau apie 25–60 milijonų vartotojų.

Rusiškos televizijos užtektinai prisižiūriu per Lietuvos kanalus, bandau paskaityti tą rusišką spaudą, kuri pas mus prieinama, kiek laikas bei kantrybė leidžia – peržvelgiu interneto portalus. Jų tikrai daug, nors yra nemažai oficialių, dalis – aiškiai diriguojamų portalų, bet Kiseliovas teisus – netrūksta nepriklausomų. Išties jų tiek daug, kad jų nuodugniau aprėpti neįmanoma.

Remdamasis šia informacijos baze bandysiu (nedrąsiai) apžvelgti, kas šiuo metu jaudina rusus. Sakau „nedrąsiai“ ne užtai, kad būčiau perdėtai kuklus, o užtai, kad stengiuosi būti realistas. Rusija visgi prakeiktai didelis objektas. Ne be reikalo įsipilietinęs teiginys „Rusijos protu nesuprasi”. Apie „supratimą“ čia ir nebus kalbos – paprastai aprašysiu įspūdžius, kurie kyla vartant rusų spaudą ir peržvelgus interneto portalus.

Bendras pirminis įspūdis tas, kad tai visuomenė, kurią kamuoja nepersirgtos sovietinės ligos plius gausybė pridėtinių patologijų. Tuo nieko ypatinga nepasakau – panašiai galima pasakyti ir apie Lietuvos visuomenę. Iš tokių bendrysčių – menka nauda, reikia įvardinti konkretesnes, specifines rusų patologijas.

Jų yra. Pradžioje pateiktos atkarpos iliustruoja, jog kai bandoma įvertinti Rusijos valstybę – nuotaikų spektras kinta nuo euforiškos iki apokaliptinės. Apokaliptinės nuotaikos ne itin unikalios. Pavyzdžiui, tą antrąją atkarpą būtų galėjęs parašyti eilinis mūsiškis verkšlentojas (taip pat vengras ar lenkas, ar daugelis kitų). Rusiškos spaudos kontekso

Nukelta į 10 psl.

Apie efektyvius politikus ir dar efektyvesnius biurokratus

LINAS VENCLAUSKAS

Atkelta iš 2 psl.

Roosevelto nuoširdumas taip pat sudėtingas. Diskusijos su Stalinu jo laiškuose palieka įspūdį, jog prezidentas suprato diktatoriaus taktinius ėjimus, bet dėl jų nedarė didelių išvadų, jei klausimai nebuvo, bent Roosevelto nuomone, labai svarbūs. Sovietų Sąjungai pradėjus karą laimėti, maždaug nuo Kursko tankų mūšio 1943 m., Stalino taktika palaipsniui, bet gana ryškiai keitėsi. Jo reikalavimai dėl Antrojo fronto sudarymo pasidarė griežtesni ir mažiau subtilūs. Naujoji taktika matyti bandant išspręsti Lenkijos klausimą bei mažesnius nesutarimus arba nesusipratimus (abu lyderiai, norėdami parodyti, jog jų santykiuose yra mažai rimtų problemų, dažniausiai vartojo pastarąjį, švelnesnį terminą), kaip vadinamajame Berno* incidente. Bet nežiūrint dažnų nuomonių skirtumų ar nesusipratimų, iš esmės Roosevelto ir Stalino santykiai išliko geri.

Prieš pat mirtį Amerikos prezidentas paragino Churchillį dėl problemų santykiuose su Sovietų Sąjunga nedaryti didelės tragedijos, nes jos vienaip ar kitaip dažniausiai yra greitai išsprendžiamos. Paskutiniame savo laiške Stalinui Rooseveltas paminėjo sėkmingą Berno incidento pabaigą ir išreiškė viltį, jog tokie maži nesusipratimai neturėtų neigiamai paveikti abipusio pasitikėjimo.

*Prieš pat karo pabaigą Berne įvykoVakarų sąjungininkų susitikimas su vokiečiais dėl pastarųjų karinių dalinių kapituliavimo Italijoje. Maskvos atstovai į susitikimą nebuvo pakviesti. Vėliau Stalinas Rooseveltui priekaištavo, kad sąjungininkai nori dėl kažko su vokiečiais slaptai susitarti. Eventualiai Rooseveltas sutiko įtraukti Kremliaus atstovus, ir incidentas buvo baigtas.

Sena ir akivaizdi tiesa, jog bet kokia valstybė negali sėkmingai egzistuoti be biurokratinio aparato. Tad būtų kvaila neigti jo reikalingumą, bet verta pamąstyti apie biurokratų galias ir kompetenciją. Nebandysiu taikyti kažkokių teorinių modelių – tiesiog pasidalinsiu keliomis mintimis.

Pirmiausiai akį rėžia vienas gana paradoksalus dalykas: šiandieninėje Lietuvoje beveik nematyti skirtumo tarp biurokrato ir politiko. Dar paradoksaliau tai, kad pirmieji turi daugiau galios ir įtakos. Ir jei reiktų išvardinti Antrosios Lietuvos Respublikos pasiekimus, norom nenorom turėtume minėti ir biurokratinį aparatą, kuris puikiai klesti. Deja, to negalėtume pasakyti apie daugelį kitų sferų.

Biurokratų klestėjimo priežastis galėtų būti jų universalumas. Nesuabsoliutinant ir jokiu būdu nesuasmeninant, galima daryti prielaidą, kad sovietinė okupacija biurokratinį aparatą deformavo mažiausiai. Kabinetinis, administracinis darbas turėjo vykti ir okupuotame krašte. Matyt, didžiausias sovietinės okupacijos „nuopelnas“ yra tas, kad ji asmeninę savivalę padarė tam tikra norma. Juk nepaklusimas Maskvai ar vietinei partinei valdžiai, elgimasis priešingai valdžios nuostatoms galėjo būti sutapatintas su rezistencija ir patriotiškumu. Dabar laikai pasikeitė, bet nuostatos ir galvojimas, regis, ne. Viena iš tyrinėtojų įžvalgų byloja ir tai, kad tobulam biurokratui santvarka kartais per daug nerūpi – jis vienodai gerai gali dirbti ir demokratijos, ir autokratijos, ir net totalitarizmo sąlygomis.

Į visiškai skirtingą padėtį patenka mūsų politikai. Įsivaizdavimo lygmeniu jiems turėtų rūpėti santvarka, politinė tradicija ir mintis, ir, žinoma, vertybės. Tik kažkodėl nerūpi. Istorija, kurią beveik visi įsivaizduoja išmaną, politikams parūpsta tada, kai reikia švęsti kokį nors partijos jubiliejų. Su filosofija, psichologija ar sociologija – dar prasčiau. Galima kirsti lažybų, kad daugumai seimūnų, pavyzdžiui, sociologija yra reitingai ir įvairios gyventojų apklausos, ne daugiau. Galbūt seklios, specializuotos ir senokai atnaujintos žinios yra viena iš priežasčių, kodėl politikai nekalba apie vertybes. Iš kur jas paimsi, jei intelektualinis lagaminėlis subtiliai mažas? Tie, kurie bando elgtis kitaip, mažų mažiausiai yra keistuoliai ir mažuma.

Nepaskutinėje, jeigu ne pirmoje, vietoje politikams yra jų populiarumas. Dėl to ir šneka jie populiariai, daug ir apie nieką. Biurokratams tai negresia – viešuma jiems nereikalinga, priešingai – kuo mažiau pastebimi, tuo jiems geriau. Kol kas tenka konstatuoti vieną dalyką – mūsų politikai nesugeba sukurti vertybėmis, principinėmis nuostatomis grįsto dialogo, o drauge ir debatų, nors viešuma ir bendrasis interesas to reikalauja. Banalu būtų sakyti, kad politikams derėtų susirūpinti vertybėmis ir jas puoselėti – tiek universaliąsias, tiek partines-ideologines. Nes tik tuomet politikai pradės įgauti svarbą, o sykiu padės ištaisyti dabar iškreiptą situaciją. Biurokrato darbo esmė jo efektyvumas – greitas ir stereotipinis sprendimas. Bet kažkodėl ir mūsų politikai elgiasi kaip biurokratai – nori greito ir efektyvaus sprendimo iš esmės elgdamiesi stereotipiškai, taip patys save ir parklupdydami. Darydamiesi nebeįdomiais bambekliais ir tik prieš rinkimus atnaujindami savo garderobą, dažniau susitikdami su rinkėjais ir išpoškindami vieną kitą kiek atnaujintą agitacinę kalbą.

Regis visai paprasta, bet kažkodėl sunkiai suprantama: politiko efektyvumas, skirtingai nei biurokrato, yra ne greitas ir stereotipinis, bet ilgesnis, apmąstytas ir pasvertas sprendimas. Kalbėjimas apie vertybes ir – o tai dar svarbiau – jų puoselėjimas ir gynimas yra nuolatinis ir ilgas procesas, bet kol politikai to nesiims, tol jie nebus efektyvūs. Tol didžiausias siaubas jiems bus rinkimai ir baimė nebepatekti į valdžią, tikslui pasiekti taikant pigius, kartais net nešvarius triukus. Politikai reikalinga kantrybė, laikas ir tradicija, kurią reikia kurti ir perkurti nuolat, o ne tik minėti sukaktis ir jubiliejus.

Mano galva, viena iš pagrindinių dabartinio biurokratų įsigalėjimo priežasčių yra politikų noras elgtis pagal biurokratams priimtinus modelius. Tokiu būdu politikai nesugeba sukurti alternatyvos biurokratams patys patekdami jei ne jų valdžion, tai bent šešėlin. Jau nekalbant apie tai, kad esant tokiai situacijai nėra galimybės subalansuoti mūsų politinio-administracinio sektoriaus. Kol du subjektai bandys atlikti tą patį vaidmenį, tol vienas vaidins kaip jam patinka, o kitas bus tik parodija.

Spaudos apžvalga

■ Apie liustraciją ir orumą

Tomą Venclovą, tarp kitų dalykų, „Veidas“ (2006 m., Nr. 34) kalbina ir apie liustracijos problemas Lietuvoje bei Lenkijoje.

– Lenkijoje į valdžią atėjo politikai, kurie bando įgyvendinti šimtaprocentinę liustraciją. Raginama atverti archyvus ir paskelbti visus asmenis, bendradarbiavusius su Lenkijos Liaudies Respublikos specialiosiomis tarnybomis. Kaip Jūs tai vertinate?

– Manau, kad šimtaprocentinė liustracija – pavėlavęs reikalas. Turbūt buvo prasmės tai daryti prieš penkiolika metų. Dabar iš to Lenkijoje nieko gero, išskyrus klaidas, tuščius skandalus ir betikslį neapykantos kurstymą, nebeišeina. Juo labiau kad saugumo archyvuose ir saugumiečių parodymuose, kaip nesunku suprasti, pilna klaidinančios medžiagos. Filosofas Leszekas Kolakowskis pajuokavo: „Mums siūloma nauja tiesos definicija: tiesa yra tai, ką pasakys saugumiečiai. Ta definicija mažų mažiausiai ginčytina“.

– Lietuvoje Seimo priimtu įstatymu KGB archyvai yra uždaryti. Kaip tai galėjo atsitikti septynioliktaisiais nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo metais?

– Įstatymas man atrodo klaidingas, nors taip pat įstatymu turi būti griežtai apibrėžta, kas ir kaip gali prie tų archyvų prieiti, kaip leistina jų medžiagą panaudoti ir t. t. Archyvai yra būtini istoriniams tyrinėjimams (tai svarbiausias ginklas prieš atminties eroziją), bet čia derėtų užkirsti kelią sąskaitų suvedinėjimui bei šantažui.

– Prezidentas Valdas Adamkus įteikė Vyčio kryžiaus ordino medalį prokurorui, kuris sovietmečiu buvo KGB tardytojas, tirdavęs politines bylas. Ar galima aukščiausiais valstybiniais apdovanojimais apdovanoti asmenis, kurie šiandien gerai atlieka savo pareigas, bet buvo aktyvūs sovietų režimo talkininkai? Kokia valstybinių apdovanojimų reikšmė ir prasmė?

– Ne man ką nors nurodinėti prezidentui, juo labiau kad nežinau visų to įvykio aplinkybių. Nemanau, kad buvusiems režimo talkininkams, jeigu jie po to turėjo nuopelnų Lietuvai, turi būti ligi gyvos galvos uždrausta gauti valstybinius apdovanojimus. Bet kiekvienas atvejis čia individualus, taigi reikia elgtis atsargiai, atidžiai pasverti visus „už“ ir „prieš“.

– Esate kalbėjęs ir apie rašytojų bei intelektualų pareigą saugoti atmintį, ir apie Jūsų norą „matyti ramų orumą, atsakingumą ir bebaimę atmintį, kurioje telpa ne vien savo skriaudų, bet ir savo kalčių bei skolų suvokimas“. Kaip ši pareiga atliekama Lietuvoje, Lenkijoje ir visoje Europoje?

– Gana prastai. Kaip tik orumo ir atsakingumo čia stinga – tą iš dalies rodo klausimai, kuriuos ką tik aptarėme.

Tomas Venclova kalba tiesą – negalima KGB archyvų traktuoti kaip Šventojo Rašto, kad viskas, kas ten parašyta, yra šventa tiesa. Ten prirašyta ir nemažai netiesos. Pavyzdžiui, devintajame dešimtmetyje, Sovietų Sąjungai pradėjus byrėti, KGB buvo tiek pat korumpuota valdžios struktūra kaip ir visos kitos valdžios struktūros. Kai kas anuomet buvo pranešama ar sakoma paskirų saugumiečių karjerai daryti. Žinoma, kaip sako Venclova, KGB archyvai yra būtini istoriniams tyrinėjimams ir turėtų būti lengvai prieinami profesionaliems istorikams.

■ Geltonoji spauda ir žiniasklaidos problemos

„Atgimimas“ (2006 m., Nr. 34) kalbasi su Žurnalistikos instituto direktoriumi Andriumi Vaišniu apie „Laisvo laikraščio“ leidėjo Aurimo Drižiaus suėmimą ir Lietuvos žurnalistikos problemas.

– Ar šis įvykis nesuniveliuoja žiniasklaidos reikšmės visuomenei ir prasmės bei jos darbo principų?

– Lietuvoje yra intelektualioji visuomenės dalis, kuri sugeba atskirti žiniasklaidos sritis, periodinės žurnalistikos vaidmenį, jį įvertinti. Tačiau turime pripažinti, kad pirmiausiai periodinė spauda yra masinės komunikacijos priemonė.

Taip, Lietuvoje yra žmonių, kurie netgi neskaito nacionalinių dienraščių – jiems pakanka Lietuvos radijo žinių, o iš televizijos jie renkasi tik užsienio kanalus. Bet mes masinės komunikacijos priemonių negalime išskirti iš visuomenės ir padaryti jų geresnių nei visuomenės interesas. Valstybės institucijos, visuomenės struktūros turi lygiai tokių pat rūpesčių. Tad kodėl žiniasklaida gali būti geresnė nei visuomenė? Jei visuomenėje yra interesas gauti tik negatyvią informaciją, tai toks A. Drižiaus laikraštis bus.

Tačiau už tai, kad A. Drižius tapo toks populiarus, yra atsakingi tie, kurie taip padarė, t. y. Valstybės saugumo departamentas.

Juk nieko nėra blogiau, kaip mėginimas sustabdyti laisvą informacijos skleidimą.

Geltonoji spauda egzistuoja visur, net ir pažangiausiose Vakarų demokratijose, nes egzistuoja poreikis jai. Tačiau laisvose visuomenėse ji egzistuoja paribiuose, taip pat ir Lietuvoje. Andrius Vaišnys teisus – nieko nėra blogiau, kaip mėginimas sustabdyti laisvą informaciją. Valstybės saugumo departamentas nusikalto bandydamas ją sustabdyti ir padarė didelę klaidą ištraukdamas „Laisvą laikraštį“ iš paribių bei suteikdamas jam neįkainojamą reklamą.

Vis dėlto nepervertinkime periodinės spaudos. Net ir rimčiausi dienraščiai Vakarų pasaulyje priklauso pelno siekiančioms organizacijoms, kurių svarbiausias tikslas – savo akcininkams siekti kuo didesnio pelno. Štai Amerikoje pastebėta, kad net ir rimčiausi dienraščiai – „The Los Angeles Times“ ir kiti mažina žurnalistų skaičių karštuose pasaulio kraštuose, pvz. Artimuosiuose Rytuose, pasikliaudami tik žinių agentūrų informacija. Žurnalistus išlaikyti tolimuose kraštuose kainuoja didelius pinigus, kuriuos leidžiant būtų mažinamas dienraščių savininkų pelnas. Todėl truputis skepsio vertinant net ir rimčiausius žiniasklaidos šaltinius visuomet praverčia. Net ir A. Vaišnio „intelektualiajai visuomenės daliai“ verta atkreipti dėmesį į kelis žiniasklaidos šaltinius – juos palyginti.

■ Paaugliai mirko alkoholyje

„Neblaivi mokslo metų pradžia“, „Siautėjo nepilnamečiai“ – mirgėjo didžiųjų Lietuvos miestų dienraščių antraštės praėjus mokslo metų pradžios šventėms. „15 min.“ (2006 m., Nr. 135) rašė:

Rugsėjo 1–3 dienomis į Kauno miesto policijos komisariatus buvo pristatyti 47 neblaivūs nepilnamečiai. Didžiajai daliai jų nustatytas vidutinis girtumo laipsnis. Pareigūnų teigimu, daugiausia nuo alkoholio buvo apsvaigę 14–17 metų sulaukę kauniečiai.

Medikų pagalbos rugsėjo 1-ąją prireikė 7 paaugliams. Trys nepilnamečiai buvo apsinuodiję alkoholiu, vienas, spėjama, narkotikais.

„Lietuvos žinios“ (2006 m., Nr. 201) „15 min.“ atitarė:

Vilniaus medikai ir policija savaitgalį vos spėjo suktis – 12–16 metų paaugliai siautėjo sostinės gatvėse. Laimė, atrodo, tragedijų pavyko išvengti.

Pasak policijos, dėl įvairių viešosios tvarkos pažeidimų į komisariatus buvo atvežta net keliasdešimt nepilnamečių. Daugiausia nusižengusiųjų būta dėl girtavimo ir šlapinimosi viešose vietose. Tarp girtų paauglių buvo kilusios muštynės – dėl to į policiją pareigūnai pristatė net 18 nepilnamečių.

Kaip ir kasmet, medikai daug problemų turėjo su nuo alkoholio apsvaigusiais paaugliais. Keliolika jų teko prižiūrėti Vilniaus miesto universitetinės ligoninės Reanimacijos skyriaus medikams. Pasak jų, išplovus apsinuodijusiųjų skrandžius, paaugliai buvo perduoti jų tėvams. Sekmadienio popietę visi penktadienį atvežti pacientai jau buvo išleisti į namus. Už jų nepriežiūrą tėvams gresia administracinė atsakomybė.

„Dažniausiai 12–16 metų paaugliai geria per televiziją reklamuojamus gėrimus, – sakė medikai. – Ir alų, ir sidrą, net degtinę , – juk gali parduotuvėse laisvai nusipirkti“.

Atrodo, kad pagal Lietuvoje nusistovėjusią tvarką nusipirkti alkoholio ir pasigerti galėtų ne tik 12–16 metų paaugliai, bet ir pradinukai, tai yra septynmečiai, jeigu jie turėtų pinigų.

Civilizuotame Vakarų pasaulyje administracinė atsakomybė gręstų ne tėvams „už nepriežiūrą“, bet parduotuvėms – už tai, kad parduoda alkoholį nepilnamečiams. Tačiau šiuo atžvilgiu Lietuvai dar toli iki civilizuoto pasaulio – už kelis gražius pelno galima ir šalies ateitį, jos jaunimą, alkoholyje mirkdyti.

Stebina ir pati mokslo metų pradžios šventė. Iš kur ji atsirado? Pirmojoje Respublikoje jos nebuvo. Ji nešvenčiama ir kitose Vakarų šalyse.

■ Popiežius klystkeliuose

Rugsėjo viduryje popiežiaus Benedikto XVI pasakyti žodžiai įsiutino pasaulio musulmonus. „Lietuvos rytas“ (2006 m., Nr. 212) rašo:

Antradienį sakydamas kalbą Rėgensburgo universitete, Benediktas XVI citavo XIV amžiuje gyvenusį Bizantijos imperatorių Manuelį II Paleologą, kuris rašė, jog visa, ką atnešė pranašas Mahometas, yra bloga ir nežmoniška, pavyzdžiui, „jo įsakymas kardu skleisti tikėjimą“.

Benediktas XVI ne kartą citavo imperatoriaus argumentą, jog tikėjimo skleidimas smurtu yra neprotingas, ir pridūrė: „Smurtas nesuderinamas su Dievo ir sielos prigimtimi“.

Cituodamas Bizantijos imperatoriaus XIV amžiuje pasakytus žodžius vokietis popiežius pamiršo, kad kaip tik tuo pat metu, kai taip kalbėjo Bizantijos imperatorius, krikščionių ordinas kardu ir ugnimi skleidė krikščionybę Lietuvoje. Šiek tiek vėliau Pietų Amerikoje smurtu vertė krikštytis actekų ir inkų tautas. Reikia pripažinti, kad šio popiežiaus pirmtakas lenkas popiežius Jonas Paulius II rodė didesnį politinį korektiškumą.

Naujoji Lietuvos užsienio politikos vizija

Atkelta iš 1 psl.

maždaug praėjusio dešimtmečio viduryje buvo įsisąmoninta, kad visų pirma nuo JAV priklausys narystė NATO. O narystė NATO savo ruožtu taps prielaida ir narystei ES.

Apie kokias nors tokio kurso neigiamas pasekmes nesusimąstyta, nes tam ir nebuvo rimtesnių priežasčių. Pavyzdžiui, 1999 m. Lietuvai oficialiai parėmus karinę akciją prieš Miloševičiaus rėžimą, suprantama, buvo padidėjusi įtampa su Rusija. Tačiau toji įtampa neatrodė grėsminga, kadangi akcijos metu visas Vakarų pasaulis demonstravo vienybę. Panašiai situacija klostėsi ir karinės akcijos prieš talibus metu. Karo prieš Sadamo Huseino režimą nesutarimai tarp JAV ir Europos jau buvo išryškėję. Didžia dalimi dėl JAV administracijos pasirinkto kurso – remtis ne tiek nusistovėjusiomis sąjunginėmis bei tarptautinėmis struktūromis, kiek taktiniais aljansais. Tačiau ir tuo metu nesutarimo tarp sąjungininkių linija ėjo labai vingiuotai – per pačias Europos valstybes. Atrodė, kad tai laikinas nesutarimas, kokių būta gana daug per visą transatlantinės sąjungos istoriją. Be to, ir Rusija karo Irake atžvilgiu buvo užėmusi santūresnę poziciją nei karo prieš Serbiją atveju. Pagaliau, netrukus įvyko didelio Vidurio Rytų Europos šalių kolektyvo iškilmingas priėmimas ir į NATO, ir į ES. Visa tai nuteikė gana optimistiškai.

Tačiau karui Irake užsitęsus ir garsiajai Busho strategijai Artimuosiuose Rytuose vis labiau komplikuojantis, linija, skirianti Europos šalis, vis ryškėjo, ir kas svarbiausia – ji jau vis mažiau beatrodė kaip laikina. Mat ji iš esmės ėmė skirti naująsias NATO ir ES nares nuo NATO ir ES senbuvių. Kilo net mintis, kad buvusios Rytų Europos šalių integracija į Vakarų struktūras tėra imitacija, tam tikras ritualas ar viešųjų ryšių akcija, bet realioji politika turi visai kitokias tendencijas.

Kur kas labiau nei kovos prieš terorizmą atveju Europos skiriamoji linija ryškėjo sprendžiant ES naujos Konstitucijos, naujo biudžeto klausimus ir ypač ES plėtros klausimus. Svarbu tai, kad toji skiriamoji linija jau darėsi panaši į kai kurių ES naujokių izoliavimo liniją. Tarp tų naujokių atsirado ir Lietuva.

Vis dėlto, atrodo, kad reikšmingiausi Lietuvai nesutarimai su kitomis Vakarų aljanso šalimis kilo dėl vadinamos Rytų politikos, tai yra dėl politikos Rusijos bei jos tradicinės įtakos erdvės atžvilgiu. Nes būtent dėl tos politikos, bent jau Lietuvos atžvilgiu, tapo aiškiai pastebimi tarptautinės izoliacijos simptomai, iš kurių paminėtini šie:

a) Ryškiausiu tokios izoliacijos simptomu, matyt, reikėtų laikyti projektuojamus dujotiekius iš Rusijos į Europą apeinant Rusijos vakarinio pakraščio valstybes, tarp jų ir Lietuvą.

b) Taip pat prie Lietuvos izoliacijos apraiškos galima priskirti Rusijos civilinio tranzito per Lietuvą sprendimo aplinkybes, kai Lietuva derybose su Rusija vadovavosi ES Komisijos instrukcijomis, o Rusija per tiesioginius kontaktus su Europos valstybėmis sugebėjo pasiekti tų instrukcijų pakeitimą.

c) Paminėtinas ir incidentas dėl Rusijos naikintuvo avarijos, kurią Lietuva bandė traktuoti kaip specialią Rusijos provokaciją, o Briuselis – kaip nelaimingą atsitikimą.

d) Atrodo, politinės izoliacijos tekstę turi ir nesenas ES neigiamas sprendimas dėl euro įvedimo Lietuvoje bei tampanti neaiški integracijos į Šengeno erdvę perspektyva.

e) Pagaliau minorines nuotaikas dėl Lietuvos įvaizdžio pasaulyje gali kelti ir epizodas Jungtinėse Tautose, kai Lietuva, pretenduodama į Žmogaus teisių komiteto nares, pralaimėjo... Azerbaidžanui.

Tačiau tarp keliančių nerimą simptomų ypatingą vietą turėtų užimti Lietuvos įvaizdis Rusijoje. Pagal paskutines sociologines apklausas Lietuva atsidūrė tarp labiausiai priešiškų rusų požiūriu valstybių. Žinoma, čia galimos išlygos dėl apklausų patikimumo. Be to, toms rusų nuotaikoms įtaką galėjo turėti nesenai vykęs informacinis karas tarp Lietuvos ir Rusijos dėl Maskvos organizuoto pergalės prieš nacių Vokietiją minėjimo. (Apie tą epizodą galėtų būti atskira kalba). Galima taip pat apeliuoti į tą faktą, kad Rusijos valdžios įtakoje esančios informacijos priemonės specialiai formuoja neigiamą Lietuvos įvaizdį. Pagaliau galima apeliuoti į imperines rusų mąstymo tradicijas ir tą aplinkybę traktuoti kaip objektyvią duotybę, nepriklausomą nuo to, kaip Lietuva besielgtų, jeigu ji – nepriklausoma nuo Rusijos.

Visos tos aplinkybės neabejotinai turi įtaką. Tačiau nepaisant to, atrodo, kad prie neigiamo Lietuvos įvaizdžio Rusijoje susiformavimo lemtingai prisidėjo sąmoninga pačios Lietuvos užsienio politika. Ir ryšium su tuo peršasi grėsminga išvada: Lietuva ne tik dėl savo objektyvaus egzistavimo sudaro prielaidas tapti galimos priešiškos politikos taikiniu – Lietuva su savo politika pati kryptingai veržiasi į tokio taikinio pozicijas.

Manau, nereikia aiškinti, kad tai labai pavojinga politika. Galbūt kai kas pasakys, kad tik tokia politika Lietuva ir turi vadovautis, jeigu nori likti nepriklausoma ir turėti savarankišką politiką. Tačiau net jeigu tokia nuomonė ir turi savo motyvaciją bei argumentaciją, drįsiu spėti, kad tokios politikos išdava būtų liūdna.

Išvardinsiu tik kelis, mano manymu, svarbius argumentus, keliančius abejonę dabartinės politikos tikslingumu bei racionalumu.

Pirmas argumentas sietųsi su vertybėmis. Drįsiu teigti, kad vadinamasis aktyvus demokratijos eksportas į Rytus praktiškai nėra demokratijos eksportas. Nepaisant didelių pastangų paveikti politinius procesus Baltarusijoje, Ukrainoje, Gruzijoje, demokratijos ten vargiai padaugėjo. Teoriniu požiūriu – kitaip ir negalėjo būti. Nes aptariama erdvė, žinoma, nepriklauso Vakarų civilizacijai, o liberalios demokratijos vertybių plėtra kitose nei Vakarų civilizacijose, nors ir nėra iš principo neįmanoma, tačiau ten ji akivaizdžiai yra probleminė. Istorinė patirtis sakytų, kad ten demokratijos plėtra turi didesnę perspektyvą, jeigu vykdoma lėtos adaptacijos bei evoliucijos keliu, o ne forsuotu diegimu. Tačiau į istorinę patirtį buvo numota ranka. Ir todėl visa, kas pasiekta – įtampų ten esančių visuomenių viduje paaštrėjimas ir Rusijos priešiškumo didėjimas. Tad kyla klausimas, ar tokia politika padeda demokratijos autoritetui apskritai ir Lietuvos nacionaliniams interesams konkrečiai?

Antra. Aktyvi agitacija už NATO ir ES plėtrą į Rytus vargiai gali sustiprinti NATO ir ES. Kai kalbame apie NATO, verta prisiminti visai neseną istoriją,. kada buvo sprendžiamas klausimas, ar gali NATO plėstis į Vidurio Rytų Europos bei ypač į Baltijos valstybes – abejota dėl kandidačių probleminės istorijos, dėl jų geopolitinės padėties. Taigi tada kandidatėms buvo keliama virtinė sąlygų: gerai sugyventi su kaimynais, suderinti savo istorinę atmintį su dalyvavimu holokauste, stengtis tapti ne tik saugumo vartotojomis, bet ir saugumo gamintojomis ir t. t.. Tuo metu dabar apie naujoms kandidatėms keliamas tokias sąlygas kažkaip nebesigirdi. Tik priekaištai Europos senbuvėms, kad jos kažko nesupranta ar kažkokių sąlygų nevykdo. Tad kodėl gi agitacija už NATO plėtrą nebesiejama su stabilumo ir geros kaimynystės poreikiu, nors erdvė, į kurią turėtų vykti plėtra, dar labiau istoriškai bei geopolitiškai komplikuota nei ankstesnės NATO plėtros erdvė?

Tuo metu ES plėtra – tai, kaip žinoma, didelių finansinių išlaidų klausimas. Todėl, atrodo, būtų kaip minimum etiška, kad pirmiausiai tuo klausimu apsispręstų ES narės-donorės. Tačiau dabar yra priešingai – toną duoda Lietuva, kuriai pačiai iš ES skiriami milijardai. Tai ko gi siekiama tokiu elgesiu? Žinoma, kad didelė dalis Rusijos politikų tikrai nesijaudintų dėl ES iširimo. Nors ir neafišuodami panašius tikslus puoselėja ir kai kurie konservatyvūs JAV sluoksniai. Bet kuo naudingas būtų ES iširimas Lietuvai?

Nukelta į 7 psl.

„Aš pats noriu įsigilinti į visas problemas“

Atkelta iš 1 psl.

Jau tris mėnesius esate ministro pirmininko poste. Ar kas nors jame nustebino?

Nustebint nenustebino. Mėginau įsivaizduoti, koks bus krūvis, bet aišku, realybėje jis yra didesnis. Aš pats noriu įsigilinti į visas problemas, bent jau turėti visą vaizdą nuo kultūros iki finansų. Tad į klausimą atsakyčiau – nėra lengva vadovauti vyrausybei. Galbūt yra sričių, kurias aš geriau žinau – saugumo, užsienio politika. Mažiau žinojau apie specifines sritis, bet tam yra ministrai, pagrindiniai patarėjai savo problemų srityse. Mano vaidmuo – vadovauti ministrų kabinetui. Nesistengiu imtis visos asakomybės už viską. Kolektyvinis ministrų kabineto darbas yra svarbiausias dalykas.

Ar biudžetas nesugriaus Vyriausybės?

Tikiuosi, kad ne... Šioje situacijoje turim labai daug iššūkių: viena – augančią ekonomiką, antra – poreikį didinti atlyginimus, valstybės investicijas į sritis, kurios ilgą laiką dėl įvairių priežasčių buvo nuskriaustos. Tuo pačiu metu reikia turėti realų planą, kuris nepaskatintų infliacijos ir leistų 2010 m. prisijungti pie eurozonos. Šiuo metu ekonomikos augimo fazė tokia, kad daugelis ekspertų sako, jog augimas pradės lėtėti po kelerių metų. Kad to nenutiktų, vienas pagrindinių prioritetų – jau šiandien turi būti priimti sprendimai, kurie leistų Lietuvos ekonomikai persiorientuoti, pereiti ant kitų, „inovacinių bėgių“. Būtent todėl ir suplanavome skirti šiam tikslui dešimtadalį Europos Sąjungos struktūrinės paramos.

Kada pradėjau dirbti ir kai gavome šį projektą atgal iš Seimo, tai sričiai buvo skiriama trimis procentais mažiau. Ir tik po labai sunkių debatų Vyriausybės viduje pavyko įtikinti ministrus ir socialinius partnerius, kad reikia taip daryti. Tikiuosi, kad tas sprendimas duos teigiamų poslinkių šioje srityje.

Jūs sakėte, jog daugiau Europos Sąjungos pinigų turėtų tekti mokslui. Ką Jūs konkrečiau turėjote omenyje? Ar iš tiesų parama bus skiriama mokslui, ar mokslo institutams statyti?

Viskam, nes mūsų mokslo bazė yra labai nusidėvėjusi.

Bet jeigu žmonės gaus po septynis šimtus litų, bet neturės reikiamos kvalifikacijos?

Atlyginimams taip pat svarbu, bet ne tik. Reikės ieškoti ir kitų sprendimų. Sunkus mūsų laukiantis sprendimas yra aukštojo mokslo reformos apskritai, konkurencingumo įvedimas šioje srityje, nes negali būti taip, kaip yra dabar. Rezultatai turi būti susieti su mokslingumu. Kas bus mokslingiausi, tas ir turės didesnę pagalbą, galimybes ir panašiai. Toks yra planas bendrais žodžiais. Konkrečiai dėl aukštojo mokslo reformos dar vyks nemažos diskusijos. Norėčiau pabrėžti, jog ne viskas priklauso nuo Vyriausybės. Pati aukštųjų mokyklų bendruomenė turi būti imlesnė reformoms, nes dabar ji yra gan konservatyvi ir besipriešinanti.

Pramonininkai pasiūlė, kad būtų ilgesnė darbo savaitė, būtų dirbama daugiau darbo valandų. J. Almunia atvažiavęs pasakė, jog jeigu norime euro, turime taip sparčiai nekelti atlyginimų. Ar nebus taip, kad Vyriausybė tyliai pritars pramonininkams, darbdaviams, kad bus daugiau dirbama, bet atlyginimas nedidės arba didės mažai. Ir Vyriausybė, norėdama įvesti eurą, bus darbdavių pusėje, o ne darbuotojų?

Atlyginimai šiandien didėja ne priklausomai nuo Vyriausybės veiksmų, o dėl to, kad didėja darbo paklausa, mūsų įmonės priverstos didinti atlyginimus.

Bet Vyriausybė gali imtis veiksmų, mažinančių tą didėjimą?

Įdomu, kokių? Iš tiesų, pramoninkų pasiūlymas ne toks, kokį pateikė žiniasklaida. Jie pasiūlė ne ilginti, o de facto pripažinti tai, kas yra dabar, kai dirbami viršvalandžiai, ir įteisinti apmokėjimą, dvigubą arba trigubą, kaip yra kai kuriose šalyse. Tačiau tai ne vien nuo Vyriausybės priklauso. Šis klausimas yra svarstomas ES, ir atrodo, toks sprendimas nebus priimtas, kadangi tam priešinasi didesnė ES šalių dalis, Prancūzija, Skandinavijos šalys.

Energetikos problemos

Ar reikia privatizuoti Rytų skirstomuosius tinklus?

Pirmiausiai turi būti atlikta studija, kuri jau rengiama. Ji turi aiškiai atsakyti į klausimą ir palyginti abidvi sistemas. Tikriausiai gerai atsitiko, kad viena sistema yra privati, o kita – valstybinė. Tai unikalus šansas palyginti, kuri efektyviau veikia, ar tikrai nebrangina paslaugų. Privati šiuo atveju – VST, ir koks yra RST efektyvumas. Kitas svarbus klausimas – ar tikrai reikia privatizuoti tik dėl to, kad efektyviau dirbs? Kadangi tai strateginis objektas, reikia numatyti, kad į jį nepatektų investuotojų, nepriklausančių euroatlantiniam blokui. Yra daug iššūkių, į kuriuos turi atsakyti studija. Po to bus priimtas sprendimas, ar privatizuoti RST.

Ar gali būti priimtas sprendimas, jog privatizuojant gali dalyvauti tik lietuviškas kapitalas?

Vargu ar toks sprendimas gali būti priimtas. Mes pažeistume ES konvencijas.

Kodėl lenkai neskuba pateikti prašymo ES dėl Mažeikių naftos pirkimo?

Jau pateiktas. Kodėl jie lyginant su pažadais dviem savaitėm užtęsė, sužinojau per susitikimus su jais. Jie netūrėjo patirties, kokie dokumentai tam reikalingi, todėl ėmėsi teisingos taktikos – sužinoti, kokių dokumentų reikia, o ne skubotai pasiųsti ne visą dokumentų paketą. Per tą laiką jie gavo atsakymus dėl konkurencijos iš JAV, iš Ukrainos. EK prezidentas Barozas pasakė, kad šis klausimas bus peržiūrėtas per mažiau nei mėnesį. Mes tikimės, jog lapkričio viduryje toks atsakymas bus.

Jūs tikite, jog lenkai tikrai pirks „Mažeikių naftą“, o neparduos rusams arba kazachams?

Tokie apribojimai yra dabartiniame susitarime. Kad lenkai turi rimtų ketinimų, aš esu tuo tikras. Jie jau dabar pradeda diskusijas su Vyriausybe šiek tiek atskleisdami savo plėtros planus, todėl manau, jog jų ketinimai labai rimti. O kalbos apie pardavimus yra viešųjų ryšių akcijos tų, kuriems tas sandoris ne prie širdies.

Politikų ir valdininkų mūšis?

Minėjote, kad nėra lengva vadovauti Vyriausybei. Kai kurie politikos apžvalgininkai kalba apie aukštų ir įtakingų tarnautojų bei politikų konfliktą. Ar tas sunkumas nėra susijęs su šiuo konfliktu, kurį dabar mes matome? Kokį konfliktą jūs turite omenyje?

Paskutinis skandalas – VSD, A. Januškos įtaka... Kai kurie apžvalgininkai kalba, kad politikai yra silpni, politinės partijos yra silpnos ir tą vakuumą užpildo stiprūs valstybės tarnautojai.

Kad stiprėja valstybės tarnyba, yra natūralu, taip atsitinka visose šalyse. Jau nekalbu apie tai, kad vyksta didžiulė diskusija, yra daug publicistikos tuo klausimu – ar biurokratija paėmė viršų prieš politikus ir politines partijas. Jeigu kalbėtume apie konkrečius jūsų minimus atvejus, manau, kad jie šiek tiek perdėti. Yra valdininkų, kurie stipresni, jie lyderiai, ir stipresni jie pirmiausiai savo idėjomis. Tai yra svarbiausia. Kad jie per ilgą tarnybos laiką turi ryšių įvairiose žinybose – manęs visiškai nestebina. Juo labiau, kai kalbame apie konkretų A. Januškos atvejį, kuris visą laiką dirbo užsienio politikos srityje. Todėl sunkiai įsvaizduoju, ar gali užsienio reikalų sekretorius, viceministras ar krašto apsaugos sekretorius neturėti ryšių su VSD ir kitomis atitinkamomis tarnybomis, taip pat prezidento? Tai neišvengiamas dalykas.

Tai Jūs nematote konflikto tarp politikų ir valdininkų?

Aiškiai išreikšto konflikto aš nematau. Aš matau, kad tam tikra konkurencija yra, bet ...

Tai kur ji nuves?

Konkurencija pati savaime apskritai yra neblogas dalykas, demokratinės visuomenės ir rinkos pagrindas, bet jis turėtų būti reguliuojamas. Jeigu pagalvotume ir padarytume tokią išvadą, jog valdininkų valdžia yra per daug didelė palyginti su renkamų politikų, aišku, reikėtų imtis priemonių visa tai įstatymais reguliuoti. Bet aš tokio pavojaus šiandien nematau. Man atrodo, kad kompetentingi, protingi valdininkai yra valstybės vertybė.

Apie VSD

Kaip vertinate VSD veiklą ir visus apie ją iškilusius faktus?

Aš vertinu VSD veiklą iš to, kokią informaciją kasdien gaunu. O ta informacija mano darbe labai padeda. Lietuvos geopolitinė situacija yra gana sudėtinga. Matau, kad VSD dirba tikrai daug specialistų, kurie per tą laiką išaugo. Manyčiau, kad Vyriausybė, kuri tiesiogiai nevadovauja VSD, turi sudaryti visas sąlygas, kad ši struktūra stiprėtų. Ir jinai stiprėja.

O iškilę faktai apie vidines trintis, opoziciją, kadrų politiką?

Iš tiesų, kai kurios problemos yra likę iš praeities. Aš jau ne kartą kalbėjau, jog VSD ir kitos panašios struktūros turi problemų dėl viešųjų ryšių. Komunikuoti teks išmokti, nepavyks užsidaryti, nors kai kam atrodo, taip

būtų patogiau ar lengviau. Vis tiek reikės atsakyti į klausimus. Turi būti parlamentinė kontrolė.

Mano paties patirtis buvo panaši, kai nukrito Rusijos naikintuvas. Kariškiai, ypač tuometis karo oro pajėgų vadas vadas Jonas Marcinkus, norėjo viską slėpti nuo visuomenės bei žurnalistų ir aiškinti visiškai priešingus dalykus. O jau tuomet žurnalistai turėjo daug daugiau informacijos negu buvo kalbama. Pagalvojau, kad per krizę man pačiam reikia imtis viešųjų ryšių problemos.

Todėl, kai kalbame apie VSD, viešųjų ryšių atstovas turi būti mažiausiai vadovybės narys, kuris dalyvauja priimant sprendimus. Šiuo atveju daugeliui žinybų nepavyks atsipirkti įprastu dalyku, kai atstovas spaudai yra tiesiog informacijos perdavėjas. Čia jau daug sudėtingesnė situacija.

Galimos įtakos iš Rytų

Prieš keletą metų buvęs JAV ambasadorius Lietuvoje Keitas Smitas savo studijoje teigė, jog Rusija buvusioje Sovietų Sąjungoje, taip pat ir Lietuvoje, naudojo dujų perpardavinėtojų įmones kaip įtakos agentes. Per jas daroma įtaka politikams. Ką Jūs manote apie šitą mintį?

Nemanau, kad ši mintis yra nauja. Ne tik Lietuvoje tai vyksta. Todėl mūsų ir ypač tų žinybų, kurias jūs minite, reikalas yra įdėmiai stebėti šį procesą, perspėti politikus ir politines partijas bei šalies vadovus, kad tokia galimybė yra. Tokių atvejų matome ir dabar.

Žiniasklaidoje apie vieną iš stambiausių „Dujotekanos", didelės Lietuvoje veikiančios įmonės, akcininką Piotrą Vojejko, teigiama, jog jis dirbo KGB. Ir šitie duomenys nebuvo paneigti. Ar nesusidaro įspūdis, jog „Dujotekana" yra kaip priedangos oganizacija?

Aš taip nedrįsčiau teigti, nes tokių duomenų neturiu. Galima tik spėlioti. KGB darbuotojų dirba ir kitose įmonėse.

Bet jeigu daroma įtaka Lietuvos politikai?

Politikų reikalas nuo tokios įtakos atsiriboti. Specialiųjų tarnybų reikalas – atitinkamai informuoti. Pagrindinis klausimas, kuris iš dalies išspręstų šią problemą, yra tai, kas dabar pasiūlyta Seimui – politinių partijų finansavimo problema. Jinai būtinai turi būti išspręsta, nes ar bus „Dujotekana", ar atsiras kokios kitos įmonės, nebūtinai šioje srityje, jeigu jos toliau finansuos politikus ir politines partijas, mes šios problemos neišspręsime, siekdami izoliuoti vieną ar kitą įmonę.

1999 m. buvo priimtas Priedangos organizacijų veiklos nutraukimo įstatymas. Kiek žinau, jis nė karto nebuvo pritaikytas praktikoje. Kodėl, Jūsų nuomone?

Galbūt nebuvo sugebėta įrodyti? Nes įrodyti nėra taip lengva. Aš nesu teisininkas, todėl negaliu paaiškinti. Daug ko nebuvo sugebėta įrodyti Lietuvoje.

Žiniasklaidoje pasigirsta įvairiausių žinių, o įrodyti nesugebama? Ar tai liudija apie mūsų valstybės silpnumą?

Iš dalies tai liudija apie valstybės silpnumą, apie mūsų tesėsaugos įvairių struktūrų neefektyvumą – daug ką liudija. Tokius dalykus visuomet labai sunku įrodyti. Mūsų teisėsauga yra ypač jauna ir itin jauna dirbdama šiose srityse. Ir priešingai – dažnai apsiginti yra lengviau nei įrodyti. Tai liudija mūsų praktika. Ar ne todėl kyla skandalai prieš mūsų teisėsaugos insitucijas, kad jas susilpnintų ir suparalyžiuotų, kai jos mėgina kažką įrodyti?

Dabar Jūs tapote ir Socialdemokratų partijos rinkimų štabo vadu. Pats užsiminėte, kad partijų finasavimas nėra sutvarkytas. Žinant įvairiausius iškilusius skandalus, ar nemanote, kad ir Jums gali būti pareikšti priekaištai...

Svarbiausia yra deklaruoti, kas tave rėmė. Čia yra svarbiausias klausimas. Viskas buvo deklaruota. Nesu paskirtas – aš tiesiog nepakeistas. Pakeisti štabo vadovą gali tik tarybos posėdis. Aš nenoriu likti štabo vadovu.

„Aš ilgą laiką galvojau, kad Šančiai yra kaimas"

Ar pasiilgstate restauratoriaus darbo?

Vargu ar į tą pačią upę galima įžengti du kartus. Nostalgija yra, tačiau per daug įgūdžių prarasta. Tai kaip muzikinė ar spalvinė klausa, kurią reikia nuolatos treniruoti. Nežinau, ar galėčiau grįžti. Bet kad kartais sapnuoju – tai faktas. Bažnyčios skliautus, kai mes aukštai ant pastolių sėdėdavom.

Jūs esate tikintis ar ateistas?

Manau, kad esu tikintis, nors nebuvau auklėjamas tikinčiųjų šeimoje. Tačiau tai nebuvo ir ateistų šeima, o tolerantiška miestiečių šeima. Visi gimėme Vilniuje, tėvai ir seneliai – iš Kauno.

Tad esate tikriausiai pirmas ministras pirmininkas – grynas vilnietis?

Esu tikras vilnietis. Po karo mes visi septyni gimėme Vilniuje. Aš gimiau Žvėryne. Tik būdamas paauglys pirmą kartą nuvykau į kaimą. Tiesa, važinėdavau pas senelius į Šančius ir maniau, jog tai ir yra kaimas. Mano vaikystės metais daug kas traukė iš kaimų į Vilnių, ir visi mano draugai turėjo giminių kaime. Prasidėjus vasaros atostogoms jie sakydavo, kad važiuoja į kaimą. Aš ilgą laiką galvojau, kad Šančiai yra kaimas, bet kai pirmą kartą patekau į tikrą kaimą prie Merkinės, atrodo, Debeikių, efektas buvo ypatingas. Iki šiol prisimenu karvės pieno ir šieno kvapą. Unikalus atvejis – kaip Marceliui Proustui.

Mano senelė buvo iš miesto. Jos tėvas – ūkininkas kažkur nuo Garliavos. Turėjo daugiavaikę šeimą ir lošdamas kortomis pralaimėjo žemę. Senelę, kuri buvo, rodos, vienuolikta šeimoje, pasiėmė su savim kaip mylimiausią dukrą ir pradėjo statybas Kaune. Taip atsidūrė mūsų giminės dalis Kaune. Šiaip Kirkilų kaimas yra Biržų rajone, bet mes ten turime gal tik tolimas gimines.

Sąjūdžio metais norėjote dirbti žurnalistu „Atgimime", tačiau žurnalisto karjera nesusiklostė. Nesigailite?

Nesigailiu. Publicistikoje kažkiek reiškiausi, gal dažniau politinėje. Šie įgūdžiai man buvo labai svarbūs kaip ir kiekvienam politikui, nes politikas neturi tiek daug instrumentų – yra tik liežuvis ir plunksna.

O jeigu būtumėte padaręs žurnalisto karjerą?

Nežinau, labai sunku pasakyti, kas gyvenime būtų geriau. Tačiau tas faktas, jog teko išmėginti daug profesijų arba bent prisiliesti prie jų, politikui labai padeda. Kai klausia, kas turi būti politikas – teisininkas, ekonomistas, ar dar kas nors – niekas į šį klausimą taip ir neatsakė.

Ne pradinė profesija nulemia. Žinau, kad politikų buvo ir be kokios nors aiškios profesijos. Manau, kad svarbiausias dalykas yra maksimaliai plati ir universali patirtis iš įvairių sričių. Politikas turi mokėti apibendrinti daugybę racionalių ir nevisiškai racionalių pokyčių, ženklų ir t. t. Politikai būtent tuo ir skiriasi: vieni, kurie yra daugiau racionalūs, vadinami pragmatikais, kiti – daugiau intuityvūs. Bet neaišku, kuriuos labiau lydi sėkmė. Žymių politikų biografijos to nepatvirtina.

O jūs prie kurių politikų save priskirtumėte?

Manau, kad prie racionalių.

Dėkoju už pokalbį.

Kalbino Virginijus Savukynas

Naujoji Lietuvos užsienio politikos vizija

Atkelta iš 5 psl.

Trečia. Ne paslaptis, kad tiek už demokratijos eksporto į Rytus, tiek už NATO bei ES plėtros iniciatyvų stovi JAV dabartinė administracija. Tai ir yra pagrindinis bei atraminis dabartinės Lietuvos užsienio politikos veiksnys. Suprantama, kad tokio galingo veiksnio reikšmę tokios mažos ir silpnos valstybės kaip Lietuva atžvilgiu nėra paprasta identifikuoti bei įvertinti.

Tikriausiai nereiktų čia plačiau priminti, kad atkuriant Lietuvos kaip ir kitų Baltijos valstybių nepriklausomybę JAV vaidmuo buvo labai reikšmingas. Toks pat reikšmingas, jei ne lemiamas, JAV vaidmuo buvo ir sprendžiant Baltijos valstybių integracijos į NATO klausimą. Tačiau verta turėti galvoje, kad tais minėtais dviem atvejais JAV vaidmuo buvo reikšmingas ne tik dėl siekto tikslo sėkmingos realizacijos, bet ir dėl to, kad tais abiem atvejais JAV ir Lietuvos bei kitų Baltijos valstybių interesai sutapo. Be to, bent jau Lietuvai tuo metu tiesiog nebuvo kito pasirinkimo.

Tačiau dabartiniu metu Lietuva jau yra Vakarų demokratinių struktūrų sudėtinė dalis. Vadinasi, Lietuvos struktūrinė galia bei suverenumo galimybės turėjo smarkiai išsiplėsti. Tad ar pateisinama tokia padėtis, kai Lietuva ir toliau demonstruoja visišką interesų sutapimą su JAV be jokių kitų alternatyvų?

Bet svarbiausia – ar iš tikrųjų tie Lietuvos ir JAV interesai sutampa? Pavyzdžiui, Rusijos atžvilgiu – ar tikrai Lietuvai naudingas santykių su Rusija aštrinimas? Atsakymą į tokį klausimą gal galėtų palengvintų atsakymas į kitą klausimą: ar tikrai JAV yra strategiškai nusistačiusi griežtinti savo poziciją Rusijos atžvilgiu? Dėl pastarojo klausimo galima būtų atsakyti taip: daugybė teorinių bei praktinių detalių liudija, kad ne. Tad kodėl Lietuva, perkeltine kalba kalbant, stengiasi būti šventesnė už patį popiežių?

Jeigu ieškotume atsakymo į kitą klausimą – ar tikrai Lietuvai naudingas ES silpninimas eventualiai iki jos iširimo – vėl padėtų platesnio lygio klausimas: ar tikrai JAV strategiškai suinteresuota ES iširimu? Ir pastaruoju atveju nėra rimtesnio pagrindo teigiamam atsakymui

Visa tai leistų daryti išvadą, kad dabartinė Lietuvos užsienio politika tiesiog neturi pakankamo strateginio pagrindimo. Todėl Lietuvos užsienio politiką būtina keisti. Išeities pozicija tokiam keitimui galėtų pasitarnauti trys principinės nuostatos.

Pirma nuostata reikalautų pradėti gerbti save. Kažkada buvo žinomas sovietinis diplomatas Gromyka, kurį pasaulyje vadino „džentelmenu Ne". Mat jis į visas Vakarų iniciatyvas atsakydavo standartiškai – vienu žodžiu „ne". Kiek galima spręsti, dabartiniai Lietuvos politikai bei diplomatai santykiuose su amerikiečiais elgiasi kaip „džentelmenai Taip". Tačiau Lietuvos nacionaliniai interesai ir paprasčiausia savigarba reikalautų išmokti sakyti „Taip, bet..."

Antra nuostata reikalautų pradėti gerbti Rusiją. Dabar Lietuvoje – nuo eilinio iki beveik paties aukščiausio piliečio – apie Rusiją kalbama tai, kas šauna į galvą. Vienas Lietuvos filosofas tokią padėtį net pavadino didžiausiu lietuviškos demokratijos iškovojimu. Tačiau, regis, nesuvokiama, kad tokiu elgesiu nuolatos kartojama iš esmės ta pati klaida, kuria neseniai liūdnai pagarsėjo Alacho karikatūrų autoriai bei platintojai.

Ir pagaliau trečia nuostata reikalautų – tegu ir humoro dėlei – pradėti mokytis skirti strategiją nuo taktikos.

Straipsnis parengtas pagal pranešimą, kuris buvo skaitytas Lietuvos ir Latvijos forumo II suvažiavime Rygoje 2006 m. rugsėjo mėnesio 22 d.

Kuo suvokti Rusiją?

Virginijus Savukynas

Jei Rusijos protu suvokti negalima, tai tada kuo ją suprasti? Širdimi? Bet tai jau jausmų sritis, kur nereikalinga logika. Vakaruose egzistuoja senas sterotipas: Rusijos caras, pirmasis sekretorius, prezidentas – geras, o liaudis – nesuprantama, todėl pavojinga. Šis stereotipas susiformavo dar Petro I laikais. Kai liaudis tamsi ir keista, tai suprantama, kad carui reikia griežtų metodų norint ją suvaldyti. Todėl ir buvo atleidžiama daugelis rusiško valdymo ypatumų. Vakarai visada labiau pasitikėjo Rusijos valdovais nei rusų tautà. Paradoksalu – juk būtent Vakaruose gimė ir buvo išaukštinta mintis apie tautos valią, priešpastatant vieno žmogaus galimam despotizmui. Rusijos atveju buvo atvirkščiai.

Lygiai tokią pačią Vakarų laikyseną matėme ir „perestroikos" metu – M. Gorbačiovas yra labai geras, todėl reikia jį paremti, nekelti jam nepatogių klausimų. Dabar Vakarams geras yra Vladimiras Putinas, o kur gali pasukti nevaldoma Rusijos liaudis (ar tauta) – niekas nežino.

Tačiau ar tikrai Rusija tokia nesuprantama? O gal tiesiog mes pasiduodame išankstinei nuomonei, jog suvokti neįmanoma – Rusija tokia išskirtinė, kad jau geriau turėti reikalų su vienu asmeniu, tegu ir turinčių autoritarinių polinkių, nei pasitikėti visa šalimi.

Nelaikau savęs Rusijos specialistu, tačiau šiais metais teko tris kartus lankytis Rusijoje: du kartus Sankt Peterburge ir vieną kartą Maskvoje. Tad su „Akiračių" skaitytojais norėčiau pasidalinti savo įspūdžiais ir samprotavimais – vis dėlto manau, kad ir Rusiją galima protu suvokti. Širdies reikia meilei.

Peterburgas ir Maskva

„Jei buvai Peterburge, tai Rusijos nematei", – pasakė man vienas Lietuvos diplomatas.

Vašingtonas – tiesios iki nuobodumo gatvytės, proporcijas išlaikantys namai, o Maskva – platūs kaip kokios volgos prospektai, didingi pastatai su dideliais langais. Pasijauti šiek tiek Guliveriu milžinų šalyje ir supranti, kad būtent to ir buvo siekiama sovietiniais laikais.

Vašingtono architektūra liudija vidurinės klasės vertybes – tai santūrumas, aiškumas (Vašingtone pasimesti negalima ne tik todėl, kad gatvės eina iš rytų į vakarus ir iš šiaurės į pietus, bet jos dar ir sunumeruotos skaičiais bei raidėmis – tikras racionalumo triumfas), gal net šiek tiek nuobodumas, o Maskva savo architektūra sakyte sako: „Čia yra imperijos sostinė".

Peterburge taip pat gali pajusti tą patį didingumą: plačios gatvės, neaukšti, bet didingi pastatai, erdvios laiptinės. Tačiau čia yra daugiau šilumos.

Vairavimas Maskvos gatvėmis – irgi yra dabartinio Rusijos gyvenimo išraiška. Jei kas sako, kad blogai vairuojama Vilniuje, turi nuvažiuoti į Maskvą. Važiavimas Maskvoje panašus į ameriekietiškus kalniukus Disneilendo parke.

Kaip supratau, pagrindinis vairavimo principas yra toks: jei prieš tave yra laisvas kelio gabalas – spausk akceleratorių kiek gali, priartėjęs prie kito automobilio – spausk stabdžius. Be to, vairuotojai užlenda priešais vienas kitą, manevruoja, žodžiu, be įžūlumo Maskvoje toli nenuvažiuosi. Kaip ir tikrame gyvenime – jei laisva – griebk, kiek gali, stipresniam nusileisk, o silpnesnį – nustumk.

Žodžiu, tai ne sočioji Vakarų Europa, kur važiuojama lėtai demonstruojant mandagumą kitiems vairuotojams bei pėstiesiems. Maskvos keliuose jaučiama jėga ir agresyvumas.

Peterburge taip pat vairuojama agresyviai, nelabai paisoma taisyklių. Tačiau čia pėstieji turi savo teises pažeisti taisykles, sakykime, eiti per perėją ne tuomet, kai užsidegs žalia šviesa, o tada, kai sumanys. Maskvoje susidaro toks įspūdis, kad pėsčiajam geriau į gatvės važiuojamą dalį neišeiti, nes vis tiek niekas nesustos.

Beje, maišto dvasia, tam tikras pilietinis nepaklusnumas peterburgiečiams yra būdingas. Per G-8 susitikimą teko matyti tai, ko nebuvo regėta nuo Peterburgo 300 metų minėjimo – visiškai tuščią Nevskio prospektą. Turėjo važiuoti Kinijos delegacija. Nors jokių automobilių dar niekur nesimatė, milicininkas neleido pėstiesiems pereiti per gatvę, tačiau po kiek laiko, kai jis nusisuko į kitą pusę, per perėją plūstelėjo visa minia, kurios sustabdyti jau buvo neįmanoma. Taip ir aš kartu su visais perėjau gatvę.

Peterburgas G-8 susitikimo metu

Į Peterburgą stebėti galingiausių pasaulio valstybių lyderių susitikimo atvažiavau traukiniu. Išlipant stotyje „Vitebskaja" palydovė atidavė bilietą ir pridūrė: „Turėkite su savimi, nes dėl „samito" labai visus tikrina". Taip, milicininkų daug. Tačiau dokumentų paprašo iš „kaukazietiškos išvaizdos" žmonių ir dar iš valkatų.

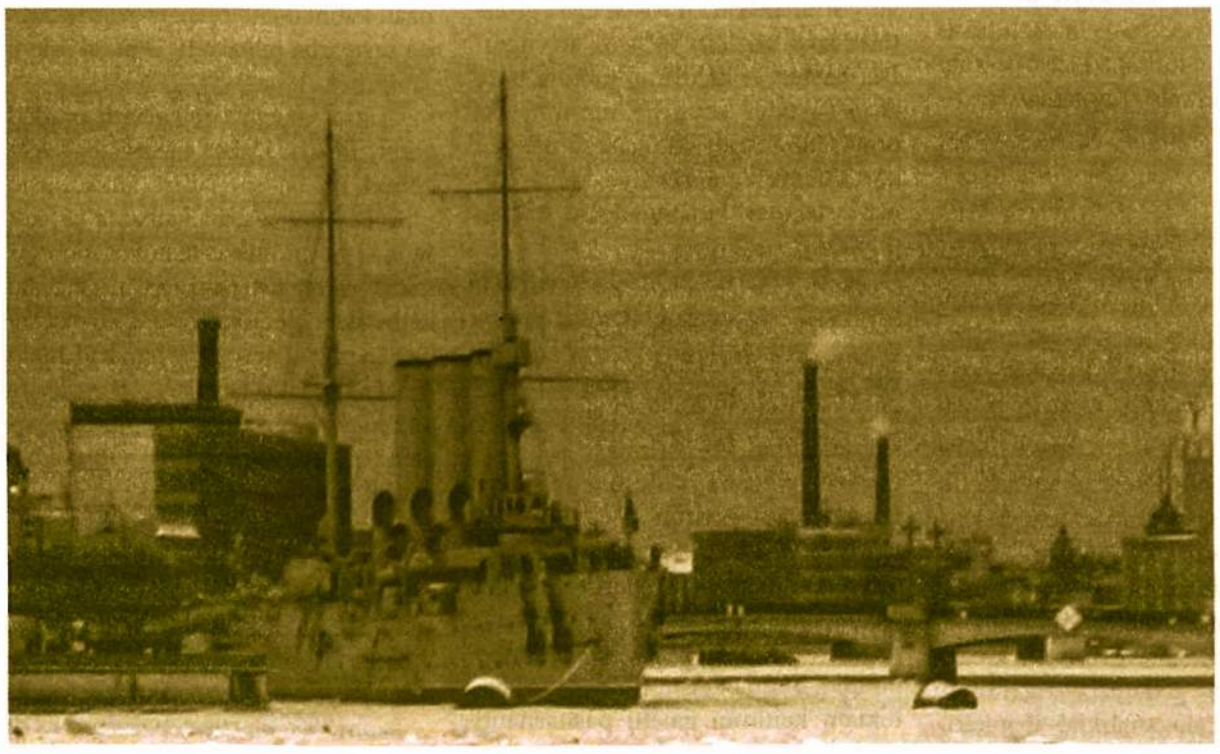

Peterburgiečiai sakė, kad tiek „kaukazietiškos išvaizdos" asmenims, tiek valkatoms karas buvo paskelbtas jau prieš kelias savaites: juos tiesiog išveždavo iš miesto, jei šie neturėdavo tinkamų dokumentų. Be abejo, oficialiai teigiama, kad tai buvo daroma visų saugumo labui. Pasibaigus susitikimui, antradienį, Rusijos saugumo šefas Nikolajus Patruševas žurnalistams sakė, kad Šamilis Basajevas, kuris buvo susprogdintas prieš kelias dienas, Peterburge rengė teroristinį išpuolį. Tam pavyko užkirsti kelią, o daugiau detalių nepranešė. Tad tik belieka spėlioti, ar toks teroristinis išpuolis tikrai buvo rengiamas, ar apie jį Rusijos saugumo šefas prabilo tik todėl, kad visiems būtų aišku, jog tokių saugumo priemonių buvo griebtasi ne veltui.

Apsigyvename viešbutyje „Oktiabrskaja" – tame pačiame, kuriame gyveno Viktoras Uspaskichas, kai atsitatydino iš ūkio ministro posto. Po to traukiame į „Morskoj vokzal", kur mums išduoda akreditacijos korteles, patvirtinančias, jog galime keliauti į Strelną, G-8 lyderių susitikimo vietą.

Patekti į Strelną žurnalistai, praėję patikrinimą, gali tik vandeniu. Sausumos kelias uždarytas jau prieš savaitę, o jo gyventojams reikia specialių leidimų. Strelnos krantai – maždaug kokį puskilometrį nuo kranto – aptverti metaliniais tinklais. Yra tik vartai žurnalistus atplukdantiems laivams.

Žurnalistai turi visas sąlygas dirbti: telefonai, interneto ryšys puikus. Juos nuspręsta ne tik gerai maitinti, – pusryčiai, pietūs ir vakarienė bei užkandžiai, – bet ir gerai pagirdyti: yra ne tik alaus, vyno, bet ir degtinės. Šių gėrimų galima gauti bet kuriuo metu. Ir viskas nemokamai. Ir kiekiai neriboti.

Pabuvus ten, kyla mintis nukeliauti pas antiglobalistus, kurie buvo uždaryti Kirovo stadione. Ateiname prie centrinio įėjimo, mums sako omonininkas: „Stadionas uždarytas". Tada bandome patekti per šiaurinį įėjimą. Ten pasakė, kad žurnalistus praleidžia per pietinį įėjimą. Nuėjus ten pasakė, kad reikia eiti per centrinį: „Ten viršininkas, jis įleis". Ką gi, grįžtame ten, kur buvome iš pradžių nuėję.

„Kur gyvenate?", – paklausia milicininkas. „Viešbutyje", – atsakau. – „Tad štai ten ir eikite". – „Bet juk mums prie kito įėjimo sakė, kad būtent čia įleidžiami žurnalistai, netgi akreditaciją turiu", – nepasidaviau. – „O mums sakė nieko neįleisti". Jaunasis milicininkas buvo nepalaužiamas kaip geležinis Feliksas.

Taip ir nepatekome į alternatyvų G-8 renginį. Peterburgas – ne Edinburgas ir tikrai ne Genuja, kur vyko masinės antiglobalistų demonstracijos. Rusai ne tik pasaulinius kapitalistus apsaugojo nuo antiglobalistų, bet šiuos – nuo visuomenės ir dar nuo žurnalistų. Tai ir yra rusiška demokratija.

Norėjo jie išeiti iš Kirovo stadiono ir surengti demonstraciją – milicininkai su omonininkais neleido. Tiesa, vis dėlto šeštadienį antiglobalistams pavyko surengti demonstraciją mieste. Aišku, buvo muštynės, įsikišo mlicija. Kaip oficialiai pranešama, iš viso buvo suimti 29 antiglobalistai. Pranešama, jog protestuotojams išvaikyti Rusija iš Izraelio įsigijo šarvuotų automobilių su vandens patrankomis. Kol kas jų nepanaudojo.

Prie Kirovo stadiono mačiau tradicines priemones: parengtus autobusus su grotuotais langais, daug omonininkų, mašinose – šalmai, skydai ir „bananai".

Rusijos viešieji ryšiai per G-8 susitikimą

„Langas į Rusiją" – toks užrašas puikuojasi ant Peterburgo miesto žemėlapiuko, kurį išdalino akredituotiems žurnalistams. Žinome, kad Petras I statydamas Peterburgą kirto langą į Vakarus. Tad tas užrašas – tai sukeisti akcentai ir dėl to gautas netikėtas efektas. Seniai reklamoje žinomas triukas.

V. Putinas šį triuką puikiai išnaudojo išvengdamas atsakymų į jam nepalankius klausimus. Štai paklausus, ar buvo kalbama apie demokratijos būklę Rusijoje, V. Putinas atsakė: „Atvirai pasakysiu – mes nenorėtume tokios demokratijos, kokia yra Irake". Šie Rusijos prezidento žodžiai sukėlė juoko bangą, o žurnalistai tai pavadino geriausiu šio pasaulio galingųjų susitikimo pokštu.

Kitas pavyzdys – štai prieš susitikimą buvo kalbama, kad G-8 vadovai kels korupcijos Rusijoje klausimą. V. Putinas ir į tai turėjo paruošęs atsakymą: „Yra dar ir kitų klausimų, tarkime, kova su korupcija. Mums bus įdomu išgirsti apie jūsų patirtį, taip pat ir dėl lordo Levy'io. Ir kitas problemas ne tik Didžiojoje Britanijoje, bet ir kitose šalyse. Mes turėsime daug klausimų, kuriuos galėsime apsvarstyti".

Priminsiu, kad vienas svarbiausių Leiboristų partijos lėšų rinkėjų Michaelas Levy buvo areštuotas dėl įtarimų, jog perų titulai keliems verslininkams buvo suteikti už slaptas finansines aukas valdančiajai partijai.

Tad V. Putino principas paprastas: jei klausiama apie Rusiją, dėmesį nukreipti reikia baksnojant į kitų problemas.

Toks agresyvus V. Putino stilius rodo, kad Rusija puikiai pasirengė šiam susitikimui. Ir kalbos apie jos galimą išbraukimą iš galingųjų kompanijos – tai tik neįžvalgių politologų nuomonė.

Jis per spaudos konferencijas gyvai reaguoja į žurnalistų klausimus. Iškilus rankų miškui, jis nusišypso: „Jūs mane užkankinti norite". Tačiau iš karto geraširdiškai nusileidžia: „Gerai, padirbėsime".

Nepalankius klausimus – sakykime, apie energetiką kaip politikos įrankį – šypsodamasis kritikuoja, o uždavus palankų, net žurnalisto vardo perklausia ir giria už puikiai suformuluotą klausimą. Rusei žurnalistei paklausus apie ekologiją Barenco jūroje, V. Putinas šelmiškai pajuokauja: „O jūs ir į norvegę panaši". Estui atsiprašius už prastą rusų kalbą, V. Putinas iš karto replikuoja: „Aš norėčiau taip kalbėti estiškai, kaip jūs rusiškai".

Toks jo bendravimas gali papirkti žurnalistus – vis įdomiau sėdėti per spaudos konferencijas. Be to, juk sparnuotos frazės patenka į žiniasklaidą ir įsimena žmonėms. Tačiau verta paklausti, kas slypi už šios kaukės, arba, perfrazuojant G. Bushą, giliau pažvelgti V. Putinui į akis.

Prieš šį susitikimą buvo laukiama, kad V. Putinui bus pateikti nemalonūs klausimai, jog bus išsakyta gausybė Rusijos kritikos. Kol kas – bent jau tiek, kiek prasiskverbia informacijos iki žurnalistų – to nesimato. Galbūt apie tai kalbama privačiai. Tačiau egzistuoja ir kita nuomonė. Dicko Cheyne'io kalba Vilniuje buvo ne Rusijos kritikos pradžia, bet pabaiga.

Ką primena G-8 logotipas?

Atspėjote – kūjį ir pjautuvą, seną sovietinį simbolį. Nežinau, ar tokio panašumo siekta specialiai, ar tiesiog taip išėjo. Tačiau bet kokiu atveju tai simboliška. Juk šis logotipas kabėjo visame Peterburge, tūkstančius kartų mirgėjo televizorių ekranuose. Jį matė visi Rusijos žmonės.

Akivaizdu, jog Rusija siekia, kad ją gerbtų, laikytų galinga valstybe, gal net kiek prisibijotų. Tačiau Rusija neturi į ką atsiremti. Carų Rusija – užmiršta ir ištrinta iš gyventojų sąmonės. Vienintelė gyvybinga atrama – Sovietų Sąjunga. Štai iš čia ir plaukia dabartinės valdžios noras atsiremti į sovietinę imperinę praeitį, jos simbolius.

Žurnalistų laisvės Rusijoje

„Laikraštis – ne tik kolektyvinis propagandininkas ir kolektyvinis agitatorius, bet taip pat ir kolektyvinis organizatorius". V. I. Leninas. Toks užrašas puikuojasi vienoje laikraščio „Izvestii" salėje.

V. Leninas šiuos žodžius rašė tuomet, kai dar nebuvo televizijos. O televizija – svarbiausia V. Putino režimui, kadangi būtent ji turi didžiausią poveikį masėms. Spauda kvėpuoja laisviau.

„Klystat, jei galvojate, kad Kremlius skambina ir nurodinėja, ką rašyti", – mums sakė garsusis žurnalistas Leonidas Parfionovas, rusiškojo „Newsweek" vyriausiasis redaktorius. Be abejo, Rusija – tai ne Baltarusija, kur žurnalistai – jei tik jie nėra opozicionieriai – bijo net kalbėti apie cenzūrą. Čia pripažįstama ši problema.

Tiesa, kalbama ne tik apie cenzūrą, bet ir apie savicenzūrą. Nenorėdami užkliūti žurnalistai patys apeina skausmingas temas. Beje, kiekvieno režimo sėkmė – tai savicenzūros atsiradimas. Tada jau nebereikia kontroliuoti žurnalistų – jie patys save kontroliuoja. Beje, ir spaudos rinka keičiasi. Laikraščius supirkinėja „Gazprom", kuris pavaldus Kremliui. Oficialiai sakoma, kad redakcijų darbui tai neturi įtakos. Tačiau vienas garsus Rusijos žurnalistas perpasakojo savo pokalbį su laikraščio „Izvestii", kurias irgi nupirko „Gazprom", politikos žurnalistu. „Kaip sekasi „Gazprom" nusipirkus „Izvestijas"? – „Labai gerai. Atlyginimą moka tą patį, o rašyti prašo kuo mažiau".

Beje, kaip tik viešint Maskvoje JAV nevyriausybinė organizacija „Freedom House" priskyrė Rusiją prie „nelaisvų" šalių dėl spaudimo žiniasklaidos priemonėms ir visos valdžios sutelkimo į jos vykdomosios atšakos rankas. Ankstesniame šios organizacijos pranešime, kuriame vertinama padėtis 2004 metais, Rusija dar buvo apibūdinta kaip „iš dalies laisva".

Ir čia daug būtų galima kalbėti apie laisves ir demokratiją, bet vis prisimenami M. Kolerovo žodžiai: „Mes ne mokiniai, o jūs ne mokytojai".

Rusijoje dabar populiaru kalbėti apie tai, kad Rusijai turi būti pritaikyta demokratija, kad Rusija – tai kitokia civilizacija su savo taisyklėmis. Beje, vienas žurnalistas ta proga papasakojo labai pamokomą istoriją. Kažkoks Rusijos užsienio reikalų ministerijos klerkas sakydamas kalbą išsitarė: „civilizacijos vystymas" ir tuoj pasitaisė: „civilizacijų vystymas". Netgi tokiu smulkiu atveju pabrėžiama, kad Rusija laikosi pozicijos, jog kalbėti reikia ne apie vieną civilizaciją, bet apie kelias, kurios turi savo vidines taisykles. Todėl suprantama, kodėl Sergejus Lavrovas ne vieną kartą teigė, kad „Rusija negali būti kieno nors pusėje vykstant civilizacijų susidūrimui". Nors pati Rusija teigia, kad kovoja su terorizmu, tačiau bendrauja su „Hamas", kurią daugelis pasaulio šalių laiko teroristine organizacija. Rusijai tai panašu į civilizacijų susidūrimą.

Beje, Peterburge, Nevskio prospekte, aptikau „Demokratijos įsigalėjimo dabartinėje Rusijoje" muziejų. Užsukau – laiptai nutrupėję, kampe sėdintis senukas pasakė: „Nori į muziejų? Reikia prieš savaitę jiems paskambinti, užrašys ir tada aprodys". Ar tai nėra pati taikliausia demokratijos Rusijoje metafora? Demokratijos pasiekimai parodomi tik iš anksto užsirašius?

Tačiau parašius šį sakinį mano galvoje nuaidi Rusijos prezidento administracijos atstovo Modesto Kolerovo žodžiai, pasakyti susitikime: „Mes ne mokiniai, o jūs ne mokytojai. Todėl mūsų nemokykite."

Pats paprasčiausias tranzitas

Paklausus jau minėto M. Kolerovo, kokios problemos temdo Lietuvos ir Rusijos santykius, iš karto atsakė: „Kaliningrado tranzitas. Tai mums bus svarbu visada todėl, kad stabilumas ir patogumas – amžina užduotis".

Pats mačiau savo akimis, kaip tas tranzitas vyksta. Sakykime, Rusijos pilietis nori traukiniu nuvažiuoti į Kaliningradą. Jis ateina su pasu į kasą, nusiperka bilietą. Jo duomenys nukeliauja į Lietuvos ambasadą. Jam daugiau nieko nereikia daryti, tik įsėsti į traukinį ir užpildyti anketą. Lietuvos pareigūnas atėjęs sutikrina duomenis ir išduoda tranzitinę vizą. Štai ir visos bėdos norint nuvažiuoti į Kaliningradą. Paprasčiau ir patogiau tikriausiai ir negali būti.

Tad žurnalistai šiek tiek nustebę perklausė: „Bet dabar viskas veikia gerai, ar ne?"

M. Kolerovas nesutrikęs atsakė: „Aš manau, kad taip. Ne tas klausimas, ar dabar yra problemos – problemų bus visada".

Problemų bus, ypač jei jas nori surasti. Štai Lietuva įžengs į Šengeno zoną. Tada ir galėtų pablogėti Rusijos piliečių padėtis. Dabar kaliningradiečiai turi daugkartines nemokamas vizas, šią privilegiją jie gali prarasti. Be to, už vizą jiems gali tekti mokėti žymiai daugiau nei jie moka dabar. Štai didieji Rusijos draugai prancūzai siūlo, kad už vizą Rusijos piliečiams reikėtų mokėti 50 eurų. Akivaizdu, kad tokia suma yra per didelė, ir tai nepadeda nei Lietuvos, nei Rusijos interesams.

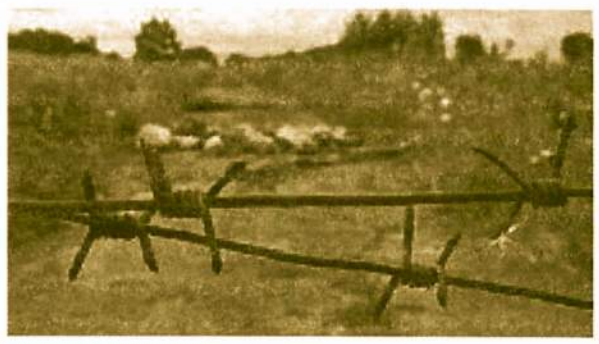

Tačiau kiek teko kalbėti su diplomatais, Rusija Europos Sąjungą dėl šių klausimų nelabai spaudžia. Ar taip demonstruojami geri santykiai su Briuseliu, Paryžiumi ir Berlynu? Ir ar nesiekiama, kad vėl atsirastų tranzito problemos? Tada jas vėl būtų galima spręsti ir rodyti pirštu į lietuvius: „ajajai, kokie jie negeri". Tad dabar pats metas pakalbėti, kodėl rusai nemėgsta lietuvių.

Kodėl rusai nemėgsta lietuvių?

Levados centras Rusijoje pateikė tokį klausimą: kurią šalį laikote priešiškiausiai, nedraugiškiausiai nusiteikusia Rusijos atžvilgiu. Kaip ir pernai, pirmoje vietoje tarp Rusijos „priešų" – Latvija, o po to eina Gruzija ir Lietuva (42 proc. apklaustųjų Lietuvą laiko nedraugiška Rusijai, ir tik 1 proc. draugiška).

Nei Lietuva, nei Latvija nesibara su Rusija, neturi ekonominių ar kitokių svertų, kuriais galėtų paveikti, tačiau vis tiek rusai jas laiko nedraugiškomis šalimis, kurios aplenkia net tokį tradicinį Rusijos „priešą" kaip Jungtines Amerikos Valstijas.

M. Kolerovas paaiškino šio fenomeno priežastis: kaltas fašizmas. „Mūsų šalyje visi, kas bendradarbiavo su fašistais – išdavikai", sakė Rusijos prezidento administracijos atstovas.

Iš jo aiškinimo buvo galima suprasti, kad Lietuvoje atgaivinamas fašizmas, todėl rusai ir nemėgsta lietuvių. Neverta net įrodinėti, kad tai netiesa. M. Kolerovo balse nuaidėjo ir nuoskauda, kad V. Adamkus pernai neatvyko į Maskvą minėti Pergalės dienos: „Pergalės diena – svarbiausia šventė. Ir šia tema užsiimti propaganda, mus gydyti – tai klaida. Su mumis šia tema ginčytis nereikia. Mums tai – aukščiausia nacionalinė vertybė". Tiesa, jis pripažino, kad lietuviams II pasaulinio karo pabaiga reiškė ne laisvę, bet okupaciją: „Aš žinau, kad Baltijos valstybėse tai nacionalinis konsensusas. Kodėl mes savo nacionalinį konsensą turime palenkti jūsų nacionaliniam konsensui? Tai nerimta. Mes gerbiame jūsų nacionalinį konsensą. Noriu pasakyti, kad kompromiso ieškojimas tarp nacionalinių konsensų – tai aklavietė".

Taigi lietuvių – o plačiau ir visų baltų – parodymas Rusijos žiniasklaidoje kaip fašistų, šio stereotipo eskalavimas ir sukelia neigiamas emocijas rusų širdyse. Tačiau tiek Rusijos valdžia, tiek Rusijos žurnalistai turėtų suprasti, kad joks fašizmas Lietuvoje neatgimsta – jo paprasčiausiai nėra.

Apie Rusiją, nedrąsiai

Atkelta iš 3 psl.

te ji reikšminga tuo, jog iliustruoja, kad tokių ir pas juos randasi. Beje, jei matuotumėm procentais – jų ten gerokai mažiau negu pas mus, tačiau kadangi Rusija visgi didelė, jų netrūksta.

O pirmoji atkarpa jau iliustruoja rusams unikalią patologiją. Kitų man pažįstamų tautų sąmonėje nieko panašaus nėra. Ji egzistuoja įvairiausiais atspalviais – nuo šiurkštaus fašistinio – „Susigrąžinkim imperiją ginklu. Sukiškim visus ne rusus į išvietes" iki įsivaizduojamai pasiaukojamo – „Mums skirta valdyti tuos (suklaidintus, papirktus) kaimynus, nes kitaip jie pražus. Tai mūsų misija".

Kiek to yra? Daug. Nebandysiu apibūdinti procentais, bet akivaizdu, kad šios nuotaikos paplitusios, ir tai toli gražu ne tik valstybiniuose forumuose. Anaiptol. Daugelis nepriklausomų forumų šitą poziciją teigia nuogiau ir agresyvesne forma. Jei remtumeis šiuo nuomonių segmentu, tai Landsbergio perspėjimai apie rusišką imperializmą ir revanšizmą tikrai neperdėti.

Antras bendras įspūdis tas, kad rusams trūksta informacijos – neretai net ganėtinai paprastos, penkto skyriaus lygio. Tai irgi neunikalus reiškinys. Informacijos trūksta ir pas mus, jos (bent įsimintos informacijos) pritrūksta ir JAV, tačiau rusiškos informacijos trūkumas turi unikalių bruožų. Viena – atrodo, kad jis beveik visuotinis. Atseit informacijos trūksta ne tik „runkeliams", bet ir „elitui". Antra, tas trūkumas stipriai selektyvus. Trečia, vertinant selektyvios informacijos trūkumus nelengva atskirti, kuri jos dalis autentiška, kuri atrinkta.

Nors pasitaiko neblogai informuotų apžvalgininkų, bet ir tokiuose rimtuose leidiniuose kaip „Komersant", „Literaturnaja gazeta", ypačiai populiariame, pusiau bulvariniame „Argumenty i fakty" daktarais tituluoti įvairių institutų vadovai kartais parodo stebėtiną nesusigaudymą ekonomikos, istorijos, JAV pažinimo srityse. Dar keisčiau, kad jie kartais rimtai traktuoja tokias temas kaip „skraidančios lėkštės" ar telepatija. Atskirose srityse informacijos stoka tampa tiesiog tuštuma. Tai apima kaimyninių tautų santykius, asmens teises, pokario istoriją, persekiojimus religijos, tautos, kalbos pagrindu. Ši tuštuma apima visą rusų visuomenę – nuo apačios iki pačių viršūnių. Viršūnių lygiu dalis tos tuštumos yra propagandiniais sumetimais tyčia viešai rodoma, bet tik dalis. Nemaža dalis – tai autentiškas nesusigaudymas.

Kokios to priežastys? Viena svarbiausių (be istorinės) yra dar vis stebėtinai išsilaikęs rusų kalbos getas. Rusas – ar būtų ministras, ar generolas, universiteto rektorius ar sociologinio instituto vadovas – dažniausiai kalba tik rusiškai. Gerai treniruoti vertėjai ir specialiuosius kursus išėję saugumiečiai šitą kalbinę izoliaciją nedaug tepakeičia. Teisybė, jog šituos teiginius galima pritaikyti ir JAV visuomenei, tačiau tolygumo nėra. Anglų kalba prieinama iš esmės visa informacija, o rusų kalba (ypač minėtose srityse) – tik atrinkti informacijos fragmentai. Prisideda, ir labai stipriai, faktas, jog šiose srityse juos slegia ne tik sovietinė, bet ir carinių metų propaganda. Ši propagandos tradicija stropiai tęsiama.

To pasekmės rimtesnės negu patys rusai suvokia. Iš valdančiųjų taško žvelgiant – tai padeda valdyti tautą. Kol rusas įsitikinęs, kad jis geras, kilnus ir nieko neskriaudžia, lengviau jį įtikinti, jog „dar vis pasitaikantys" trūkumai – išorės priešų kaltė. Tačiau kai ir patys valdantieji patenka į savo sukurtos propagandos getą, jiems sunku suprasti, kas dedasi aplinkui. Tai regėjome prieš porą dešimtmečių, kai čia lankėsi Gorbačiovas, taip buvo tik prieš dvejus metus, kai rusai nesugebėjo suprasti įvykių Gruzijoje ir Ukrainoje. Jiems dabar sunku susigaudyti, kas vyksta Moldovoje ir daugelyje kitų regionų. Ne tik vidutinis, bet ir intelektualiu vakariečiu besidedantis rusas beveik be išimties nieko nežino apie sukeltą badą Ukrainoje, spaudos draudimą Lietuvoje, rusų–suomių karą, Katynės ir kitas žudynes. Jis įsitikinęs, kad II pasaulinis karas prasidėjo 1941-aisiais ir kad tai visų kaltė, tik ne rusų. Didesnė bėda ta, kad jis ne tik nieko nežino, bet nieko nenori žinoti.

Apie šią selektyvią rusų visuomenės informacijos stoką dar teks rašyti. Čia suminėsiu dar kelias bendras pastabas: lietuviai rusams (išskyrus kaliningradiečius) mažai rūpi. Labiau jiems šiuo metu rūpi gruzinai, ukrainiečiai, latviai, lenkai, apskritai kaukaziečiai, ypačiai čečėnai. Apie kinus rašo daugiau negu apie lietuvius, bet irgi stebėtinai mažai. Rusams rūpi kariuomenė, „diedovščina", skęstantys laivai bei krintantys lėktuvai. Istorinė samprata ribojasi beveik išimtinai „didžiuoju tėvynės karu", nors kai kas jau pradeda jį vadinti II pasauliniu karu. Rusams kokybės etalonas dar vis „užsienis". Svarbi tema, kaip ir pas mus – demografiniai poslinkiai. Teisybė, kad rusai keikiasi, ypač interneto komentaruose, tačiau mažiau negu, pavyzdžiui, mūsiškiai „Delfi" portalo komentatoriai.

Pabaigoje – truputis raminamų žinių. Didžiumą, ne šiaip sau didžiumą, o didelę didžiumą rusiškos spaudos bei interneto erdvės užima paprastas, eilinis, „popsinis" bulvaras. Žvaigždės, kartu ir skandalai – tik pavardės kiek skiriasi. Tarkim, rašoma apie Pugačiovą ir Kirkorovą, bet turinys nesiskiria nė per nago juodymą. Norint prisikasti prie tekstų, kurie turi visuomeninį turinį, dar labiau negu mūsiškėje žiniasklaidoje tenka knistis per bulvarinius kemsynus. Tuos, kurie ieško „rusiškos dvasios", tai nuliūdins. Mane – ramina. Kapitalizmas su savo „hamburgeriais" ir masine kultūra ne tik skverbiasi – jis jau apsėmęs Rusiją.

akiračiai

Apie *mass media* reklamos bažnyčią

TOMAS KAVALIAUSKAS

Dar prieš septynerius metus Arvydas Šliogeris knygoje „Alfa ir Omega“ tvirtino, jog šiandien yra daugiau tikėjimo nei žinojimo. Senas ginčas tarp šių dviejų kategorijų išspręstas tikėjimo naudai. „Kad ir kaip keista, mūsų šimtmečio pabaiga lemtingą viduramžių dilemą (tikėjimas ar žinojimas) išsprendė būtent tikėjimo naudai. <...> Sąmonės erdvė, kurioje mes gyvename, yra tikėjimo erdvė par exellence“, rašo filosofas „Alfoje ir Omegoje“. Turint omenyje šiandieninius farmacijos ir ekonomikos, aviacijos ir kompiuterinės įrangos, neurochirurgijos ir genų inžinerijos laimėjimus, tokia pozicija ne vienam gali pasirodyti keista.

Tačiau regint, kaip viena informacija keičia kitą, stebint šį niekada nesiliaujantį procesą, neišvengiamai peršasi išvada, jog tai, ką sužinai „čia ir dabar“, rytoj bus arba atnaujinta, arba paneigta, remiantis „naujausiomis“ žiniomis. Žinojimas tapo ne tik reliatyvus, bet ir nestabilus.

Visa tai vadinama mokslo pažanga. Kiti tai dar įvardija progresu. „Progresyvi“ mokslinė pažanga sunaikina daug mitų, stereotipų, praplečia mūsų akiratį. Tačiau kai suvoki, jog tavo šiandien praplėstas akiratis rytoj atrodys siauras, kyla klausimas: ar žinojimas iš viso egzistuoja? Kitaip tariant, jei mano žinojimas „čia ir dabar“ rytoj bus sutriuškintas naujų atradimų, belieka pripažinti, kad šiandieną mes nieko nežinome.

Dvidešimtojo amžiaus pradžioje, 1926 metais, JAV prezidentas Coolidge susitikime su reklamos agentūrų asociacija pasakė kalbą, kurioje pabrėžė, jog reklama išganys pasaulį. Tais pačiais metais Jungtinėse Valstijose pasirodė knyga, kuriai buvo lemta tapti perkamiausia – *The Man Nobody Knows*. Tai Bruce Bartono knyga. Šioje knygoje kalbama apie Kristų kaip puikų reklamos agentą, kaip archetipinį reklamos agentą, gebėjusį išpopuliarinti savo tikėjimą. Galime į tai žiūrėti pašaipiai, bet praėjus aštuoniasdešimčiai metų ar galime drąsiai teigti, jog Vakarų civilizacijos mentalitetas pakito?

Gyvename reklamos pasaulyje. O tai reiškia – įtikinimų pasaulyje. Arvydas Šliogeris, pasirodo, buvo visiškai teisus. Esame įtikinėjami, jog turime įsigyti naujausią mobilųjį telefoną, naujausią nešiojamojo kompiuterio modelį, geriausią šampūną, veiksmingiausią maisto papildą etc. Keista, bet reklama įtikina. Kompanijų investicijos į reklamą atsiperka su kaupu. Prezidentas Coolidge'as, ko gera, išpranašavo šventą tiesą, tik gal reikėtų šie tiek patikslinti: reklama tapo *sekuliaria* išganymo forma. *Mass media* tapo reklamos bažnyčia. Mažai lieka skirtumų tarp sakralaus ir sekuliaraus tikėjimų. Tikima viskuo.

Žinoma, vienas skirtumas išliko. Ir jis, matyt, esminis. *Mass media* reklamos bažnyčia nepretenduoja į išganymą. Ji neturi programos, skelbiančios, jog tie, kurie važinėja *BMW* automobiliu ir geria *Coca Cola* užsitarnaus amžiną teisiųjų gyvenimą, o tie, kurie važinėja *Toyota* ir geria mineralinį vandenį *Birutė*, pelnys amžinojo pragaro liepsnas bei prakeikimą. Prekinis ženklas nėra siejamas su jokia kosmine tvarka ar antgamtiškos dievybės Apreiškimu. Neteko girdėti apie *Toyota* fanatikus, kurie kaip įmanydami mėgintų įtikinti visus pasaulio žmones, jog važinėtis kitais automobiliais yra klaidingas gyvenimo būdas. Ekonominis apaštalavimas, skirtingai nuo religinio, apsiriboja šiuo gyvenimu, nemėgina jo padaryti priklausomo nuo būsimojo – kitokio gyvenimo lūkesčių.

Antra, tikėjimas Dievu gali būti ne daugiau abstraktus nei tikėjimas pačiu naujausiu aukštųjų technologijų produktu. Nors pastarąjį produktą galima „pačiupinėti“, konkrečiai diegti į praktiką, vis dėlto lieka neaišku, ar nesiliaujantis tikėjimas kokybiškesne gerove nėra panašus į tikėjimą religiniu rojumi.

Šiandieną nieko nebėra naujausio ir geriausio. Tai, kas „čia ir dabar“ reklamuojama kaip pažangiausia, rytoj bus pakeista naujais pasiekimais, bent jau įmantresniu dizainu. Pati geriausia rašomoji mechaninė mašinėlė buvo pakeista „pažangesne“ elektronine spausdinimo mašinėle, o pastaroji – dar „pažangesne“ kompiuterine *Word* programa. Tekstą kompiuteryje neseniai galėjome įrašyti į *floppy disk*, šis buvo pakeistas „pažangesniu“ kompaktiniu disku, tačiau ir pastarasis tampa atgyvena, atsiradus USB jungčiai... Neatsižvelgiant į tai, *mass media* reklamos bažnyčia skelbia „amžinąją tiesą“: šiandien labai sėkmingai prekiaujama progresyviausiais gaminiais.

Tikima, kad reikia įsigyti spartesnį internetą, mobilųjį telefoną su filmavimo kamera, automobilį su palydovine navigacine sistema, tamponus su sparneliais, specialų muilą, apsaugantį nuo bakterijų, įvairius maisto papildus – sąnariams, lytinei funkcijai gerinti ir t. t., kurių, žinoma, pageidaujama įsigyti toje vaistinėje, kurioje dirba šeimos gydytojas ir t. t..

Dar ne taip seniai buvo tikima, jog vyro kūno grožis – raumenys. Dėl tokios sampratos Arnoldas Schwartznegeris ir Silvester Stalone tapo Hollywoodo žvaigždėmis. Šiandieną tuo jau nebetikima. Užuot reklamavus kultūrizmą, verčiau siūlomas lengvasis kultūrizmas kaip lankstumo bei atletiškumo derinys. Tačiau moters-manekenės įvaizdis nepakito. Ir toliau tikima, kad manekenė turi būti liesa. Merginos, kurios dėl tokios grožio sampratos suserga anoreksija ar bulimija, net neįtaria, kad atsiras nauji grožio kriterijai ir kad jos bus tik epochos aukos. Nors profesionali manekenė vargu ar save laiko visuomenės estetinių užgaidų auka, greičiau ji save regi kaip pasišventusią karjerai.

Mass media reklamos bažnyčia apaštalauja ir politinėje plotmėje. Demokratinių rinkimų rezultatais tikima. Skelbiama, jog ši politinė sistema yra antipodas totalitarizmui. Visiškai skirtingai yra kalbėjęs Vaclovas Havelas (žinoma, ne tada, kai tapo prezidentu): prievarta egzistuoja tiek demokratijoje, tiek totalitarizme, skirtumas tik tas, kad demokratijoje prievarta nėra tokia brutali.

Anot Milano Kunderos, demokratija neatsiejama nuo imagologijos – *mass media* politinių įvaizdžių režisūros. Padaroma taip, kad žmonės balsuotų ne už vertybes, o už įvaizdį. Tai – imagologų-įvaizdžio kūrėjų darbo vaisiai. Taip demokratiniai rinkimai pavirto įvaizdžių diktatūromis. Rinkėjai tiki, kad išsirinko norimą partiją, o *post factum* sužino, kad tokie rezultatai ne tik kad buvo numatyti, bet tuo pagrindu jau iš anksto buvo suplanuota nauja koalicija su kita partija (kuri galbūt dar ne taip seniai buvo priešiška).

Galima įvardyti daug sekuliaraus tikėjimo formų: įvairių sporto klubų gerbėjai, patiriantys akopoliptinius išgyvenimus per superfinalus; kolekcininkai, tikintys būtinybe įsigyti kuo daugiau meno kūrinių; lojalūs bankų darbuotojai, manantys, jog jų tapatybė tolygi organizacijos logotipui; psichiatrų asociacijos, patvirtinančios naujas priklausomybes *nuo*; profesinės etikos taisyklių kūrėjai, tikintys, jog elgesio kodeksai išspręs korporacinio gobšumo problemą; pramoginių renginių gerbėjai, euforiškai dievinantys popkultūros įžymybes; akademikai, tikintys teisingos filosofijos kanonu, smerkiantys kitaminčius; vegetarai, skelbiantys mitybos tiesą...

Alfos ir Omegos autorius pateikia tokį sąrašą: „Mes vis dar tikime: tikime žmogaus teisėmis, socialiniu teisingumu ir net socialine pažanga; tikime tauta, ateitimi, demokratija, civilizacija ir genetiniu kodu; tikime skraidančiomis lėkštėmis, lyčių lygybe, nežemiškomis civilizacijomis ir Zodiako ženklais; tikime informacija, genetine inžinerija, tikime išganinga profilaktikos, vaistų ar psichoterapeutų galybe; ir pagaliau nuoširdžiai tikime realybe, mirguliuojančia *mass media* Ekrano paviršiuje, taigi tuo gigantišku „virtualių” ženklų masyvu, kuris veržiasi iš televizijos ir kompiuterių kraterių“.

Poreikis tikėti ne tik kad neišnyko, bet ir įgijo naujų formų. Švietimo epochos intelektualai šiandieną turėtų nudelbti akis – jie tikėjo racionalumo pergale, ją skelbė kovodami su religija, o technologijų amžius patvirtino priešingą tezę. Neišnyko nei teologizuota filosofija, nei teologijos studentai. Steigiasi naujos bažnyčios, siūlomos naujausios ir tikriausios religinės patirtys. Neatsižvelgiant į tai, jog *mass media* reklamos bažnyčia neskelbia dieviškojo Apreiškimo, ji reklamuoja naujausias aukštųjų technologijų bei informacinės visuomenės „tiesas”.

Kaip ir religinės tikėjimo formos, taip ir sekuliarios, sukuria tam tikras tapatybes. Jei kunigo tapatybė religiniame tikėjime suvokiama kaip *sacrum*, tai ar ne dar labiau sakrali yra pramogų verslo išreklamuota įžymybė tiems, kurie į renginį eina tik tam, kad išvystų savo stabą?

Kaip yra madingas stilius, taip yra ir madingos tapatybės. Tačiau savo asmeninės tapatybės kūrimas, savęs interpretacija priklauso nuo epochos pasaulėjautos. Savęs interpretacija kaip intymi savęs pažinimo dalis mėginant atsakyti į klausimą: „kas aš?“, neįmanoma be laiko nacionalinių vertybių, savo meto lyties socialinių

Nukelta į 13 psl.

Vilniaus dailės akademija

GALIMOS PERSPEKTYVOS

MIKALOJUS VILUTIS

Informaciniame biuletenyje „Vilniaus dailės akademija" pasirodo straipsniai, ateityje galintys lemti VDA pobūdį. Dažniausiai jie gan vienpusiški, teigiantys vieną požiūrį, paremtą sena lietuviška tradicija, kad žodžiai „užsienietiškas" ir „tobulas" yra sinonimai ir viskas, ką mes galim – tai tik sekti užsienio pavyzdžiu. Aistės Paulinos Virbickaitės parengta diskusija „Pokalbis apie meno studijas „Vilnius–Diuseldorfas–Vilnius" (Nr. 4, 2005, kovas). Diskusija yra įdomi, verta dėmesio ir analizės.

Paraišiau savo samprotavimus diskusijos tema. Jie buvo atspausdinti VDA informaciniame biuletenyje Nr. 9. (130), 2005, spalis. Šiuos samprotavimus, papildytus ir šiek tiek pakeistus, pateikiu didesniam skaitytojų būriui. Iš diskusijos paėmiau posakius „žmonių su idėjomis kalvė", „dėstytojai tėtukai", „mes meną tarpusavyje išsprendėm", „surūgę koncervai", „vienkiemio sindromas", „amato beviltiškumas", „uždara terpė" ir keletą kitų. Tiems, kurie domisi padėtimi VDA ir apskritai situacija Lietuvos dailėje, derėtų perskaityti diskusiją, kurioje yra daug vertingų ir įdomių pasiūlymų. Mano rašinys gan vienpusiškas, pabrėžiu tik tuos dalykus, kurie man atrodo abejotini. Pateikiu tik savo nuomonę.

Vilniaus dailės akademija jau seniai bendrauja su Diuseldorfo meno akademija (DMA). Daugiau kaip prieš 10 metų ŠMC buvo surengta DMA mokinių paroda. Gerai prisimenu, kad visi darbai atitiko pagrindinį šių laikų vertinimo kriterijų: didelį formatą. Kas buvo tuose dideliuose formatuose – dabar negalėčiau pasakyti. Teko girdėti apie pačią pažangiausią ir šiuolaikiškiausią pedagoginę metodiką DMA. Profesorius, gyvenantis ne Vokietijoje, kartą per metus atvyksta į Diuseldorfą ir nusiveda savo studentus į restoraną, kur jie linksmai praleidžia laiką. Algą profesoriui perveda į banko sąskaitą. Šį pažangų mokymo būdą bandyta įdiegti VDA, bet nesėkmingai. Šioje srityje, bent jau kai kurios VDA katedros yra beviltiškai atsilikę, nes mano, kad dėstytojas turi dėstyti. Vieną profesorių akademijos valdžia labai smerkė už tai, kad jis buvo pastebėtas kavinėje su studentais.

Nesu buvęs Diuseldorfo dailės akademijoje, todėl neturiu savo nuomonės. Dailėtyrininkė Jurgita Ludavičienė, gerai pažįstanti šią akademiją, pasakojo, kad ten studijuojantys turi galimybę gilintis į tuos kūrybinius metodus, kurie atitinka jų prigimtį, ir pasirinkti mokytojus, dirbančius tais metodais. Joks kūrybinis metodas ten neniekinamas. Tai iš tikrųjų sektinas pavyzdys. Juo labiau, kad kaip rašoma diskusijoje, Vokietijoje yra 30 dailės akademijų, o Lietuvoje tik viena. Ji neturėtų būti tik vienos, nors ir ultrašiuolaikinės krypties.

Diskusijoje pateikti pasiūlymai ir teiginiai yra intriguojami, bet nepaaiškinti. Tenka patiems aiškintis, ką jie iš tikrųjų reiškia. Įdomi mintis yra paversti VDA žmonių su idėjomis kalve, tačiau kas būtų kalviai šioje kalvėje ir kaltų žmones su idėjomis, diskusijos dalyviai nepaaiškino. Žmones su idėjomis, menininkus ir apskritai visus žmones tokius, kokie jie yra, nukalė Dievas. Kito įtikinamo paaiškinimo kol kas nėra. Žmogus, nors ir nelabai vykęs, yra Dievo kūrinys. Gal žmogus yra galimybė, Dievo idėja, kurią pats žmogus turi įgyvendinti. Gal tai yra žmogaus misija? Ne sukurti save, bet įgyvendinti šiame gyvenime. Tam reikia įvaldyti gyvenimo amatą. Kažin ar žmogus gali kurti idėjas ir ar galima jį to išmokyti. Ar apskritai žmogus gali ką nors sukurti. „Ir ką gi tu turi (žmogau), ko nebūtum gavęs" – klausia šventasis Paulius (1 Kor 4,7). Abejotina, ar dailininkai iš tikrųjų kuria idėjas – vaizdus. Gal būt tai, ką vadiname kūryba, yra nepriklausomų nuo žmogaus, nesąmoningų psichikos struktūrų veikla. Pačiam žmogui nesuvokiamas procesas. Nei patys dailininkai, nei teoretikai negali paaiškinti, iš kur sąmonėje atsiranda vaizdai, kuriuos kažkas verčia dailininką paversti matomais kitiems. Kuo geriau dailininkas įvaldęs amatą, tuo geriau jis atlieka savo misiją materializuoti transcendenciją. Niekas nepatikės, kad Diurerio kūriniai nukentėjo todėl, kad jis buvo ne tik genialus menininkas, bet ir tobulai įvaldęs amatą. Todėl teiginys „amato beviltiškumas" ir terminas „žmonių su idėjomis kalvė", pažodžiui suprasti, gali atrodyti absurdiški. Iš tikrųjų taip nėra. Šių laikų kontekste, kada žmoniją valdo dauguma, kuri, kaip teigia mąstytojai, meno nesuvokia, šie teiginiai yra logiški ir prasmingi.

Konceptualusis menas ir dailė yra suprantami ir reikalingi tik konceptualistams, dailininkams ir galbūt keletui nereikšmingų, nuo normos nukrypusių inteligentų. Mikelandželai šiais laikais nereikalingi. Norint būti garsiu menininku, esant tokiai situacijai, nei talento, nei amato įvaldymo nereikia. Galima, pavyzdžiui, dažyti drobes viena spalva ir gyventi be pastangų susižavėjusių dailės kritikų apsuptyje. Tą prieš 50 metų įrodė Mark Rothko, Clyford Still, Barnet Newman ir armijos jų kūrybos atrajotojų. Šiuo metu valdančioms masėms reikalingas ne menas, bet šiuolaikiškumas, iššūkis, eksperimentas, išsišokimas, provokacija. Visi šie suvokiami be pastangų dalykai yra vertingi, nes, kaip ir meksikietiški serialai, daro gyvenimą ne tokį nuobodų, bet su menu nieko bendra neturi. Galima garsiai nusikeikti bažnyčioje. Tai tikrai padarytų didesnį įspūdį masėms negu bažnyčios architektūra ir visi bažnyčioje esantys paveikslai kartu paėmus. Klesti toks menas, kuris įtinka valdančiai visuomenės daliai. Išsilavinusių aristokratų laikais klestėjo elitinė kultūra. Šiuo metu, kai valdo masės, klesti joms skirtas šou menas. Nėra izoliuotų reiškinių, todėl šiuo metu klesti viskas, kas siejasi su šou. Todėl logiška yra paversti VDA šou mokykla su restoraniniu šou mokymu ir klestinčiais šou ryšiais su užsieniu. Procesas jau vyksta. Pateikiu du labai artimus tikrovei pavyzdžius.

Pavyzdys Nr.1. N katedros dėstytojas nuvažiuoja į provincijos miestelio meno mokyklą užsienyje. Atsiveža tris lankstinukus be paveiksliukų ir padeda N katedroje ant stalo. Jo kolegos dėstytojai juos pavarto, pasvarsto, kokia kalba jie parašyti – danų ar olandų – ir padeda atgal ant stalo. Šie trys lankstinukai VDA kainavo apie 2000 litų. Už tuos pinigus buvo galima nupirkti kokybiškų dažų šilkografijai dviem semestrams. Bet tuomet katedra negautų pliuso už ryšius su užsieniu. O studentai gali spausdinti sienų dažais. Arba visai nespausdinti.

Pavyzdys Nr. 2. Iš užsienio pakviečiamas dailininkas, kad supažindintų studentus su mecotintos technika. Studentus jau anksčiau daug nuodugniau ir suprantamiau su šia technika supažindino Raimundas Miknevičius. Tačiau studentai šios technikos nenaudoja, nes nėra jai skirtų medžiagų ir instrumentų. O jie brangūs. Reikia manyti, kad užsieniečio vizitas akademijai nemažai kainavo, už tuos pinigus buvo galima nupirkti reikiamas priemones mecotintai, bet tuomet nebūtų šou ir katedra negautų antro pliuso už ryšių su užsieniu puoselėjimą.

Visiškai suprantamas noras paversti VDA *workshop'u*. Buvau kelis kartus *workshop'uose*, puikiai praleidau laiką, šokau, dainavau, valgiau, gėriau, netgi bandžiau piešti, bet, kaip ir kitiems *workshop'o* dalyviams nieko gera neišėjo. Būna grupinės linksmybės, bet nebūna grupinės kūrybos. Grupėse kuriami triukšmingi *undergrounď*ai, bet ne meno kūriniai. Ir nereikia. Geras laiko praleidimas yra didžiausia vertė ir pats prasmingiausias gyvenimo tikslas. Žmogų Dievas sukūrė tam, kad jis smagiai gyventų, o ne paišytų niekam nereikalingus paveiksliukus. Prieš 3000 metų Saliamonas suprato, kad žmogaus veikla beprasmė, todėl „žmogus turėtų valgyti ir gerti bei mėgautis gyvenimu po saule per tas suskaičiuotas dienas, kurias Dievas jam yra davęs" (Kor.17,6). Darbas tik niokoja žmogų. Taip teigia Albert Camus ir kiti mąstytojai. Reikia kiek įmanoma vengti darbo kaip blogio. Todėl akademija galėtų būti vieta, kur dėstytojai ir studentai gerai praleidžia laiką neniokodami savęs darbu.

Tačiau šiais pliuralizmo laikais galimi įvairūs požiūriai. Absoliučiomis tiesomis ir absoliučiai teisingais gyvenimo būdais abejojama. Turėtų būti galimybė rinktis. Yra du lygiaverčiai kūrybiniai metodai – kūryba-žaidimas ir kūryba-darbas. Žmogus, turintis įgimtą talentą, gali ir nesimokęs sukurti meniškesnius darbus už puikiai amatą įvaldžiusį negabų dailininką. Tačiau netgi talentingas iš prigimties menininkas norėdamas pereiti į aukštesnį kūrybinį lygmenį turi mokytis. Teiginys, kad mokymasis žlugdo talentą, nėra teisingas. Susidaro toks įspūdis, nes mokymosi periodas yra sunkus ir neįdomus. Kūriniai sukurti mokymosi metu taip pat yra sunkūs ir neįdomūs, dažnai net nepretenduojantys į meno kūrinius. Pirma reikia išmokti plaukti, tik po to bandyti kur nors nuplaukti. O talento, jeigu jis duotas, niekas nesužlugdys, bet tik mokymasis suteiks jam galimybę visiškai atsiskleisti. Picasso būdamas 13 metų piešė kaip geriausi Renesanso meistrai. Puikiai pažindamas išorinio pasaulio formas jis galėjo prasmingai jas transformuoti ir materializuoti savo vidinio pasaulio vaizdus. Šis sugebėjimas – tai kūrybinė laisvė, kuri šiais laikais nėra leidimas menininkui daryti, ką jis nori, bet menininko sugebėjimas padaryti, ką jis nori. Tai meninės išraiškos priemonių arba amato įvaldymas. Tik mokėdamas nupiešti tai, ką mato išorėje, dailininkas galės nupiešti tai, ką mato mintyse. Mėgstu skambias frazes. Kūrybinė laisvė – tai akademinis piešimas. Kūrybinis išsilaisvinimas – tai mokėjimas, bet ne taškymasis dažais. Vienas Amerikoje gyvenęs lietuvis tapytojas sakė: „Mes turėjome kūrybinę laisvę, galėjome taškytis dažais kaip norėjome". Tokiai laisvei pasiekti pastangų nereikia. Nereikia būti net žmogum. Taškytis dažais moka ir beždžionės. Siekti tikros kūrybinės laisvės – materijos nugalėjimo – kur kas sunkiau.

Diskusijoje Audrius Mickevičius teisingai pastebėjo, kad materija stabdo idėjų raidą. Mokėjimas – tai galimybė valdyti kūrybinį procesą ir materiją, kad ji nebūtų stabdys. Smuikas – materija. Pirmą kartą paėmęs smuiką į rankas žmogus nieko nepagros. Tai nebus kūrybinis išsilaisvinimas, kaip mano A. Mickevičius, bet triukšmas. Tačiau šiais laikais triukšmas tapatinamas su muzika (John Cage), o nemokšiškumas – su meniškumu (įtakingų lietuvių dailės kritikų nuostata). Tai kam kankinti save, siekti niekam nereikalingo meistriškumo? Juk dug lengviau teigti amato beviltiškumą, o profesionalumą vadinti surūgusiais konservais, negu išmokti amato ir tapti profesionalu.

Pastebėjau, kad nepaisant šiokių tokių nesklandumų, padėtis VDA teikia peno optimizmui. Pernai kai kurių katedrų studentai sprendė tik socialines

problemas, tiesa, vienas studentas sprendė antisemitizmo problemą, tik nepamenu, ar išsprendė. Šiais metais studentai jau sprendžia globalines visatos ir būties problemas. Pažanga akivaizdi. Tačiau kol kas VDA dar nesivadina globalinių problemų išsprendimo akademija, bet vadinasi dailės arba vaizduojamojo meno akademija. Vaizduojamojo meno medžiaga yra vaizdai, teikiantys aukštos kokybės emocinius išgyvenimus. Kai kuriose katedrose galima būtų spręsti problemas, susijusias tik su vaizdais, esančias tik vaizde. 2005 metais labiausiai atsilikusioje ir konservatyvioje Grafikos katedroje (tokia yra laikančių save dailės žinovais nuomonė) norėjo studijuoti per 90 stojančiųjų. Vis dėlto reiktų ir jiems suteikti galimybę. Todėl būtų prasminga palikti VDA vieną ar dvi katedras, kur būtų dirbama remiantis nuostata, kad meno kūrinys yra talento ir sugebėjimo talentą realizuoti rezultatas, kur būtų tikima Aristoteliu, kuris teigė, kad tikroji laimė yra galimybė nekliudomai realizuoti savo sugebėjimus. Talento neišmokysi, o sugebėjimą jį įgyvendinti gali suteikti mokykla. Tokiose katedrose studentai dirbtų uždaroje terpėje, nes, kaip sakė Leonardo daVinci, *„eureka“* minioje nepasigirsta. Dėstytojai ir studentai virtų savose, bet ne svetimose sultyse, „meną spręstų tarpusavyje“, bet neprašytų to padaryti lenko, kaip lietuvių dailės kvadrienalės organizatoriai. Dėstytojai būtų „tėtukai“, kurie mokytų ne „ką“, bet „kaip“, ne idėjų, bet jų įgyvendinimo. Galima būtų išsaugoti tokias katedras kaip istorinį reliktą, kaip vienkiemius, kur studentai galėtų mokytis kurti autentišką, prigimties, bet ne užsienio madų padiktuotą meną. Picasso sakė, kad dailininkams reikia išbadyti akis, kad kurtų savo, bet ne svetimą meną. Nepritariu tokiai drastiškai priemonei. Manau, žmogų kuria prigimtis ir aplinka. Menininkas turi būti atviras aplinkai, kurti ne tik iš savęs, bet ir mokytis iš kitų. Turi būti paskiepytas kaip obelis, kad duotų geresnės kokybės vaisius. Ryšius su užsieniu įsivaizduoju panoraminius. Šiuo metu du Grafikos katedros studentai mokosi užsienyje. Tai gerai, bet tik dviem studentams. Katedroje jų yra 89. Būtų galima pasamdyti autobusą, kuriame tilptų 20 antro kurso studentų ir nuvežti juos į Berlyną. Tuomet, laikui bėgant, visi studijuojantys katedroje pamatytų ne tik fragmentą, bet visą dailės panoramą nuo seniausių iki šių laikų turtinguose Berlyno muziejuose. Tai padėtų jiems suvokti keletą svarbių dalykų:

1. Modernizmas (kultūros periodo įvardinimas) išvadavo dailę nuo tikroviško aplinkos vaizdavimo ir atvėrė platų kelią šarlatanizmui

2. Modernizmo laikai pasibaigė maždaug prieš 30 metų

3. Dailėje šiuo metu yra postmodernizmo laikai

4. Postmodernioje dailėje pabrėžiamas *tour de force* – amato ir meistriškumo reikšmė

5. Šiuo metu populiaresnis yra teiginys *less is bore* už teiginį *less is more*

6. Nei *less*, nei *more* nieko bendra su menu neturi

7. Dailė ir konceptualusis menas yra skirtingos meno šakos. Jų lyginti nedera

8. Nėra elitinių meno šakų. Yra elitiniai meno kūriniai

9. Priklausymas kuriai nors meno šakai nelemia kūrinio vertės

10. Šiuolaikiškumas yra trumpalaikis kaip ir mada, o menas – amžinas

11. Šiuolaikiškumas pats nėra vertė, bet jis rodo kūrybos autentiškumą, nes autentiškas meno kūrinys yra menininko prigimties ir laiko rezultatas

Aplankę panoraminius dailės muziejus studentai praktiškai įsitikintų tuo, ką nuo seniausių laikų suvokė šviesiausi žmonijos protai – kad jokio meno ir apskritai kultūros vystymosi nėra. Tobulėja tik priemonės, bet ne žmogus ir jo dvasinės veiklos rezultatai. Shakespeare nėra blogesnis dramaturgas už Bernard Shaw, Renesanso menas nėra blogesnis už šiuolaikinį. Todėl šiuolaikiškumas negali būti meno kūrinio vertinimo kriterijus, nes yra formos, bet ne meno savybė. Neturi jokios reikšmės, ar Goya darbai buvo šiuolaikiški ar ne, tuo metu kai jis gyveno. 13 amžiuje Giotto kūriniai buvo šokiruojamai šiuolaikiški, tačiau šiuo metu jie tokie nebūtų. Giotto kūriniai prarado šiuolaikiškumą, bet ne meniškumą. Kultūra reiškiasi skirtingomis formomis, bet netobulėja, manau, ir neprastėja.

Studentams pasiūlau du laiko praleidimo variantus: arba 6 metus mokytis ir perprasti plastinės išraiškos priemones, arba tiesiog 6 metus gerai praleisti laiką. Pasirinkusiems antrą variantą savęs darbo vadovu nesiūlau. Pasirinkusiems pirmą variantą parašiau mokymo programą, paremtą savo sąmprotavimais:

Dviejų krypčių mokymas:

A. *Kūrybinė laisvė.*

B. *Kūrybinė prievarta.*

A

Studentai kuria tai, ką šiuo metu geriausiai moka, ką nori ir kaip nori. Dėstytojas nereikalauja – tik komentuoja ir siūlo.

Studentai turėtų girdėti dėstytojo siūlymus ir komentarus, bet neprivalo į juos atsižvelgti. Tai iliuzinė kūrybinė laisvė, kurios nevaržo niekas iš šalies, bet gali varžyti studentų nesugebėjimas įgyvendinti savo sumanymų. Tokia kūryba gali virsti spontanišku, nereikalaujančiu pastangų žaidimu, tačiau prasmingu, atskleidžiančiu studento įgimtus sugebėjimus ir kūrybinį metodą, atitinkantį studento prigimtį.

B

Kūrybinė prievarta yra tikrosios kūrybinės laisvės sąlyga.

Tikroji kūrybinė laisvė nėra galimybė kurti ką nori, bet sugebėjimas sukurti ką nori. Tai materijos ir proceso valdymas, gebėjimas išmoktas meninės išraiškos priemones naudoti kaip instrumentus bet kokiems kūrybiniams sumanymams įgyvendinti.

Konkrečios užduotys profesionalumui arba kūrybinei laisvei įgyti:

a) Tikroviškas autoportretas siekiant išorinio ir vidinio panašumo.

Skirtingas skirtingų medžiagų vaizdavimas. Autoportretas turi būti atliktas medžiagoje, kurią studentai pasirenka. 5 semestre. Rekomenduočiau litografiją, 6 – raižinį, 7 – ofortą.

b) Atpažįstamų skirtingos prigimties daiktų kompozicija.

Tikslas – vaizdo konstrukcijos suvokimas, sugebėjimas sukurti formos ir erdvės iliuzijas, tonų, tekstūrų, medžiagiškumo išgavimas grafikos priemonėmis.

Kompozicija turi būti atlikta medžiagoje, pageidautina – kitoje, kiekviename semestre.

Vertinimas. Prasminga yra vertinti ne tik užduočių meniškumą, kurį daugiausia lemia įgimtas talentas, bet ir pažangą. Nesėkmės ir klaidos, jeigu studentas rimtai dirba, yra toleruotinos, nes iš klaidų ir nesėkmių mokomasi.

Vilniaus dailės akademija yra mokykla, kurioje mokomasi kurti, bet ne kūrybinė stovykla, kurioje tik kuriama.

Meno tiesoms suvokti geriau tinka intuicija negu protas, nes pats menas yra sielos, pasąmonės, intuicijos, bet ne racionalaus proto veiklos rezultatas. Programa neturėjo pasisekimo tarp studentų, kurių dauguma yra merginos. Moterys geriau jaučia meną už vyrus, nes galvoja ir kuria širdimi, bet ne galva. Gali būti, kad studentai teisūs, abejodami mano mokymo kokybe. Pateikęs programą netekau net to vargano populiarumo, kurį turėjau iki tol. Tai verčia mane abejoti savo samprotavimų teisingumu, nors man jie atrodo logiški ir argumentuoti.

Apie *mass media* reklamos bažnyčią

Atkelta iš 11 psl.

galimybių, „čia ir dabar“ profesijų paklausos, epochos šeimyninio statuso bei seksualinės orientacijos supratimo, požiūrio į amžiaus grupių hierarchinę tvarką. Kiekvienu šiuo aspektu sociumas turi savo vertinimą. Reikia tikėjimo, kad esi tas, kuo save laikai. Daugelis neišvengia viešo patvirtinimo, viešo pripažinimo, kad asmuo iš tiesų yra tas, su kuo save tapatina. *Mass media* reklamos bažnyčia kasdien reklamuoja „patvirtintas“, t. y. populiariausias tapatybes tiek namų šeimininkei plaunant indus su *Fairy*, tiek blondinei atsisėdant už sportinio *Ferrari* vairo. Populiarinamos žvaigždžių istorijos, rodomi realybės šou, kuriamos madingos tapatybės. Jomis patikima ir įtikima.

Rodos, sekuliariame pasaulyje *mass media* propaguojamos įtikinimo technologijos nemažiau susijusios su asmenybės formavimu, kaip ir religiniame. Religinės bažnyčios taip pat turi įtikinti, kad žmogus susiformuotų pagal tam tikrą standartą. *Sacrum* ir *profanum* pasauliai yra arčiau vienas kito, kai įvairių religinių bendruomenių lyderiai rūpinasi savo bažnyčios populiarumu bei įvaizdžiu, kai kovojama už tikinčiųjų rinkas siūlant nemokamus anglų kursus (Jėzaus Kristaus bažnyčioje); vaišinama vegetariškais indų patiekalais (krišnaistų bendruomenėje); klierikai televizijos studijoje kartu su kardinolu reklamuoja jo geriausias savybes artėjant konklavai Vatikane (kardinolo Juozo Bačkio atvejis); siūloma „natūralaus“ gimdymo paslauga (Scientology Church – Scientologijos bažnyčioje).

Akivaizdu, jog įvaizdžio kūrimas, paslaugų naudingumas, savų vertybių populiarinimas nėra tik populiariosios kultūros bei ekonominio pasaulio veiklos sritys. Tai ne ką mažiau liečia ir religines demominacijas. Nors visos bažnyčios teigia, jog jos apaštalauja, o nekovoja už naujus klientus, skelbia amžinąją tiesą, o nesiūlo tik savo religinio rakurso – praktikoje pati pretenzija reikšti savo tikėjimą kosminio išganymo mastu net nepajėgia peržengti ekonominės rinkodaros ribų. Jei Tiesa skelbiama tik pusę dienos, tai kalbame apie pusę etato Tiesos prekybos, jei Tiesa skelbiama visą dieną, kalbame apie visą etatą Tiesos ekonomizacijos. Bet bažnyčios to taip nevadina. Religinis žodynas parenkamas toks, kad nukreiptų dėmesį nuo rinkodaros realijų. Pavyzdžiui, katalikų Bažnyčioje nesakoma „atėjau nusipirkti mišių“; sakoma „atėjau užprašyti mišių“; o krišnaistai siūlydami *Bhavadgitą* prašo piniginės aukos, bet jokiu būdu ne susimokėjimo už knygą.

Sacrum ir *profanum* sferos tampa ne tik neatsiejamos, bet ir viena kitą papildančios. Dvasinis ornamentas kiekvienam tikinčiajam (su)kristalizuojamas iš pačių primityviausių sekuliaraus tikėjimo fermentų. Juo daugiau čia dalyvaus prodiuserių ir *cameraman*, juo labiau tam padės *mass media* reklamos bažnyčia.

Tad ar yra prasmė XXI amžiuje pretenduoti į gryną religingumą ar gryną sekuliarumą be filmavimo kameros?

Knygos po lova

EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS

Atostogos yra naivių vilčių laikas. Gal dėl to taip lengvai pažadėjau *„Akiračiams“* parašyti apie knygas po mano lova. Iš tiesų laukė atostogos, kurios mano svajonėse buvo skirtos ilgoms skaitymo valandoms jaukioje *„Kunkio“* kajutėje arba saulės atokaitoje ant denio. *„Kunkis“* – tai nedidelis pramoginis laivas, kurį su sūnumi ir bičiuliais kalėm gerus penkerius metus.

Tačiau naivios viltys neišsipildė. Ne, *„Kunkis“* nepaskendo Nemune tarp Kauno ir Rusnės, Kuršių mariose ir lėtai plaukiant prieš skaidrią Minijos srovę – užteko nedidelio remonto, greičiau primenančio nuotykį nei nelaimę. Bėda ar ne bėda buvo tai, kad Lietuvos upės peizažo grožis yra toks stulbinamas, jog apetitas spoksoti į Nemuno deltos meldus pranokdavo kitokios tikrovės pažinimo geismą, kuris dažniausiai sugundo ištraukti iš po lovos (t. y. iš savo ar draugų lentynos) pasiilgtą knygą. Todėl neapsimesiu, kad visa tai, apie ką dabar imuosi rašyti, buvo išimtinai atostogų nuopelnas. Bet kažkas buvo perskaityta būtent per atostogas ir dėl atostogų. Kažkas prilygo atradimams dvasios deltoje.

Raustelėjęs prisipažinsiu, jog paskutinius keliolika metų trumpas poilsio ir ilgesnes tolimesnių kelionių valandas panašiuose kaip vandens lašai oro uostuose bei ne ką įvairesniuose viešbučiuose užmušinėju su kokiu nors angliškų detektyvu rankose. Neprisimenu net pavadinimų, dažniausiai tik autorius. Tuos, kuriuos mėgstu – Tony Hillerman ar Dick Francis. Detektyvus iš tiesų mėgstu, o anglų kalba tapo asmeniniu saviugdos tradicijos reikalu. Kad neprarasčiau jos įgūdžių greičiau nei reikia...

Per šias atostogas skaičiau bemaž išimtinai lietuviškai, išskyrus Jerzio Giedroyco *„Autobiografija na cztery ręce“*, kuri, kiek man žinoma, yra prieinama tik lenkiškai. Būtent šis tekstas padiktavo maniškės palovio knygų apžvalgos pavadinimą ir sandarą. Bet neišduosiu paslapties. Apie Giedroycą – pabaigoje.

***

Didžiulės (ir virtualios) neskaitytų knygų krūvos po lova viršuje susiradau tris knygas. Gal dėl to, kad jos buvo beveik tiesiai iš knygyno. Iš man žinomų eruditų tik profesorius Mykolas Riomeris buvo taip sutvarkęs savo skaitymo įpročius, kad naujai perkamos knygos visados buvo grūdamos į tokios krūvos apačią. Man iki tokios tobulybės – šviesmetis. Todėl pasičiupau Jan Caldwell ir Dustin Thomason *„Ketverto taisyklę“* („Alma litera“, 2005), Orhano Pamuko *„Juodąją knygą“* („Tyto Alba“, 2005) ir, žinoma, Umberto Eco iliustruotą romaną *„Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna“*. („Tyto Alba“, 2006). Pasičiupau būtent išvardyta tvarka.

Tik vėliau supratau, kad tuos kūrinius jungia iš pradžių nesuvoktos grandys.

„Ketverto taisyklė“ – amerikietiška laisvalaikio knyga tiek savo turiniu, tiek lietuviško vertimo materialiu požiūriu: puošnus, auksu švytinčiomis raidėmis primargintas viršelis, bet prastai sumaketuotas ir prastame popieriuje atspaustas vidus. Kontrastas, tinkantis knygų prekybai *„maksimose“*. Lygiai kaip dvejopas standartas pavardžių rašymo atveju. Autoriai viršelyje džiaugiasi originaliomis savo vardų ir pavardžių formomis, o herojų vardai tekste jau rašomi it kokie joniukai ir petriukai.

Holivido pasakos scenarijumi dvelkianti fabula: Prinstono studentai, bestudijuodami ir bežaisdami paauglišku žaidimus, susiduria su sena paslaptimi, atklystančia iš XV amžiaus spaudinio *„Hypnerotomachia Poliphili“*. Daugelio tyrinėtojų interpretuotas kūrinys – ir tai ne autorių pramanas, o mokslinis faktas – šįsyk pasiduoda jaunatviškam mįslių įminimo įkarščiui. Istorija prabyla dabarčiai, galų gale materializuodama atlygį už kantrų studiozų darbą. Laiminga pabaiga Renesanso kūrinių saugykloje.

Intelektualinio gyvenimo režisieriai

Siužetas greitai slysta nuo scenos prie scenos, nedideli skyreliai apsunkina nebent tuo, kad kužda klausimą, ar pasakojimo nelygumai yra susiję su ta aplinkybe, jog knyga parašyta dviejų autorių. O gal svarbiausia, kad jaunų autorių? Kadaise rusai bandė įsivaizduoti, kaip Ilfas su Petrovu kartu rašė savo knygas. Žinoma, *„Ketverto taisyklė“* nepasiekia *„Aukso veršio“* ar *„Dvylikos kėdžių“* literatūros lygio. Tačiau nesunkiai leidžia nuspėti efektingą kino filmą, kurį galima sukurti pagal tokį scenarijų.

„Ketverto taisyklė“ neabejotinai turi labai daug patrauklių šiuolaikinės masinės literatūros savybių. Kaip ir *„Da Vinčio kodai“*, kaip ir daugybė detektyvinių siužetų knygų, parašytų Vakaruose, šis romanas aprėpia labai daug paprastą smalsumą tenkinančios informacijos. Susidorojus su pagundomis sumaišyti fikciją ir mokslinės tiesos žodį, švelniai atskyrus tuos informatyviuosius epizodus nuo įsivaizduotos fantazijos plotmių, galima gana lengvai suderinti skaitymo malonumą ir pažinimo naudą. Gal dėl to negraužia sąžinė šią knygą perskaičius. Panašiai kaip Dick Francis, Tonny Hillerman ar John Grisham romanus. Praktiškas malonumas.

***

Orhano Pamuko *„Juodoji knyga“* buvo tikras atostogų atradimas. Jau senai neskaičiau tokios didelės knygos. Tai didelė knyga didelės literatūros požiūriu.

O. Pamuko herojai yra rašto ir spaudos žmonės. Veiksmo vieta – šių dienų Stambulas. Tačiau toks Stambulas, kurio nepamatysi pro turistinio autobuso langą. O fabula, kaip ir dera šiuolaikiniam, nuobodulį išvaikančiam romanui – panardinta neaiškume, sufijų mistikos nuotaikoje, galų gale dingusios moters paieškose, pasibaigusiose mįslingomis žmogžudystėmis.

Tai labai rytietiška knyga, bet rytietiška ne egzotiško Oriento prasme, o tam tikromis turkų visuomenės panašybėmis su jų šiauriniais kaimynais rusais. O šiuos kaimynus mes tikrai pažįstame. Tai tas pats žmogaus negalėjimas būti savimi, tas veržimasis iš bendruomeninio, gentinio-giminiinio uždarumo, tas pats beviltiškas Vakarų kultūros absorbavimas sumokant didžiausią savo tapatybės ir darnos su gyvenimu praradimo kainą.

Knyga sukonstruota taip, kad detektyvinė istorija apipinama storais iš senovės, iš religinės islamo patirties atklystančiais pasakojimais, kuriems iššifruoti iš tiesų reikia pasitelkti papildomos literatūros. Antra – tai grandinė pasakojimų, sukurtų talentingo pasakotojo. Galiausiai net paskaičius pagalbinius skaitinius neretai reikėjo susitaikyti su bejėgiškumo jausmu, apglėbiančiu po to, kai keliskart perskaitytas epizodas nepaisant intriguojamo pasakojimo lieka nesuprastas.

Retai pakartotinai skaitau knygas. Bet jaučiu, kad Pamuko *„Juodoji knyga“* neapdulkės po mano lova kartu su kitomis skaitytomis ir neskaitytomis knygomis. Žinau viena – ši knyga – tai išminčiaus bylojimas apie žmogaus, negalinčio būti savimi, dramą. Ji atsitinka ir šiandieniuose Vakaruose, ir Rytuose. Žinau, kad dar prireiks šios išminties.

***

Ne paveikslėliai sugundė atsiversti iliustruotą Umberto Eco romaną *„Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna“*. Tiesiog iš smalsumo ir akademinės pareigos stengiuosi perskaityti viską, kas man prieinama šio žymaus mokslininko ir rašytojo kūryboje. Tačiau prisipažinsiu, kad pasirinkdamas atostogų skaitymui šią knygą, jau buvau *„Akiračiams“* pasižadėjęs parašyti *palovio bibliotekos* apžvalgą. Vėliau įkaitinęs vaizduotę atradau tą žavią aplinkybę, kuri buvo susijusi su svarbiausio herojaus, pravarde Jambas – senųjų knygų eksperto ir prekybininko, pomėgiais. Ir čia it koks neįmintų istorijos paslapčių simbolis atsirado *„Hypnerotomachia Poliphili“*...

Tada šmėkštelėjo galvoje mintis, kurią neretai drįstu pakartoti per paskaitas savo istoriografijos kurso studentams. Praeitis ir istorija yra skirtingi dalykai. Pirmoji reiškia visa tai, kas buvo, nepriklausomai nuo to, žinom ar nežinom, kas buvo. Istorija – tik tai, ką gebam ir geidžiam žinot iš tos praeities. Praeitis didesnė ir galingesnė už istoriją, o nežinomybės ir paslapčių gelmė gerokai pranoksta mūsų pažinimo galias.

Umberto Eco mane sužavėjo dar *„Rožės vardu“*, kurį kadaise, prieš veržlų lietuvių knygų leidėjų spurtą, varganai gliaudžiau angliškai. Akademinio žinojimo, galimų interpretacijų bei fantazavimo dermės paieškomis Eco nuolat sugrąžindavo mano ausims Klėjos ir Kaliopės dueto garsus. Tai yra istorijos mokslo ir meno sąlyčio grožis, lyg patvirtinantis Hayden White *„Metaistrijos“* ilgesį, kad istorijos mokslas dar gali būti toks, koks jis buvo XIX amžiuje – žavingame istorizmo amžiuje.

Iliustruoti romanai Vakaruose įeina į madą. Prisipažinsiu, kad nesu joks ekspertas šiam atvejui. Apskritai manau, kad iliustracijos neretai gadina rimtus reikalus. Tai galioja net meno istorijos knygoms. Tačiau *„Paslaptingajai karalienės Loanos liepsnai“* ši taisyklė negalioja. Į knygą atklydę prieškario italų komiksai, plakatai, knygų ar garso įrašų plokštelių

viršeliai yra vienu metu ir pasakojimo taupumo priemonė, ir rašytojo tiriamas informacijos laukas, ir knygos iliustracijos žaislas. Skaitant užtenka pasirinkti vieną iš tų požiūrio kampų, kad manieringos beprasmybės įtarimas išnyktų.

Umberto Eco romanas gal net labiau nei ankstesni jo grožiniai kūriniai struktūruotas taip, kad fikcijos ir mokslinės žiūros plotmės yra aiškiai pastebimos. Visa fabula išsitenka tarp dviejų knygos herojaus insulto priepuolių. Vienas palieka kūniškos egzistencijos laisvę, bet atima didesnę dalį kognityviosios atminties, kitas – paskutinei gyvenimo akimirkai sugrąžina atmintį, tačiau atveria vartus kūno mirčiai. Mirčiai – tad ir žmogaus egzistencijos paslapčiai, nutviekstai paslaptingos karalienės Loanos liepsnos – ironiškai fiktyvaus vaizdinio, atklydusio iš menkaverčio prieškario metų komikso. Individualioji herojaus atmintis gerus keturis šimtus teksto puslapių rekonstruojama vartant žurnalų ryšulius, senus sąsiuvinius, šeimos nuotraukas. Viskas panardinama į rūką ir senai klausytos muzikos literatūrines aplinkas. (*Mano siela šiūruoja tramvajaus langus, paskęsdama tyvuliuojančiame žibintų rūke. Rūkana, mano skaisčioji sese... Tirštas, matinis rūkas slopina garsus, gimdo beformius vaiduoklius...*) Umberto Eco fikcija itin patraukli skaitytojo persikėlimui į ją. Bent mano atveju ši diagnozė gali būti paliudyta. Rūkas yra sąlyčio tarp manęs ir rašytojo vaizduotės vaiduoklių būdas.

Išgalvoto herojaus atminties rekonstrukcijai Umberto Eco suteikia neabejotinai mokslinės, istorinės antropologijos bruožus. Įsivaizduoju panašiai sukonstruotą knygą, kurioje meninės fikcijos funkcija būtų tiesiog nutolstančios epochos, jau pamažu besitraukiančios iš mūsų kognityviosios atminties lauko, atpažinimo simuliacija. Senai neskaičiau rišlesnio ir įtikinamesnio teksto, kuriame būtų atskleistas mentalinių visuomenės lūžių procesas fašizmo (mums – komunizmo) euforijos metais.

Ne, nebandysiu įrodinėti, kas atsitinka tokias knygas skaitančiam.

***

Galiausiai priartėjame prie žadėtos paslapties ir taip pat mano knygų apžvalgos pavadinimo. Atvirai sakant, čia reikalas pasisuka link tokios krūvos knygų, kurių po viena – net senoviška ir net dvigule – lova tikrai nesukiši. Nors visa ši spaudinių masė yra susijusi su dviem šiandien minėtinom pavardėm: J.Giedroyco ir ilgamečio VDU Humanitarinių mokslų fakulteto žurnalo „*Darbai ir Dienos*“ redaktoriaus prof. Leono Gudaičio.

J. Giedroycas pasauliui iškyla kaip unikalus redaktorius, kurio emigracijoje Paryžiuje redaguotas politikos žurnalas „*Kultura*“ (nuo 1947 iki 2000 metų išleista per pusę tūkstančio tomų!) neabejotinai buvo svarbi lenkų geopolitinės vaizduotės ir net tapatybės lūžio sąlyga. Nemeluosiu, kad nuo seno sklaidžiau šį žurnalą (net lietuviškų „*Metmenų*“ nespėjau skaityti). Bet kai ką tikrai skaičiau labai įdėmiai. Svarbiausia šiame epizode yra aplinkybių sutapimas.

Dar prieš vasaros atostogas buvau pakviestas perskaityti referatą Varšuvos universiteto rengiamoje didelėje konferencijoje J. Giedroyco 100-mečiui. Konferencija įvyko rugsėjo 25–28 dienomis. Tad buvau aplinkybių verčiamas imtis skaitymo. Neabejodamas apsisprendžiau išstudijuoti jo „*Autobiografija na cztery ręce*“ (Warszawa, Czytelnyk, 1994). Šios knygos pavadinimas atsirado todėl, kad senstelėjęs redaktorius pasidalijo savo asmeninio gyvenimo pasakojimais su garsiu filosofu Krzysztofu Pomianu. Šis iš įrašo rekonstravo pasakojimą. Taip atsirado „*Autobiografija keturioms rankoms*“.

Dar viena aplinkybė mano galvoje susvarbino redaktoriaus autobiografijos tekstą. Per vasaros karščius sužinojau, kad L. Gudaitis apsisprendė baigti savo redaktoriaus karjerą ir kartu su naujai išrinkta universiteto vadovybe ima gundyti mane imtis jo pradėtų darbų tąsos. Nepuoliau sakyt „*taip*“ it nuogas į eketę. Pirmiausiai daug kartų pakartojau mintyse seną rusišką anekdotą. *Vienas žmogus klausia kitą: „Ar jūs grojate fortepijonu?“. Šis ilgai negalvojęs atsako: „Galimas dalykas. Niekad nebandžiau...“*

Tad, nors ir buvau „*Darbų ir Dienų*“ redakcinės kolegijos narys nuo pat žurnalo atgaivinimo prieš dešimtį metų, turėjau imtis jo numerius vartyt iš naujo, ieškot redaktoriaus užuominų. Belaukdamas, kol jis sekdamas J. Giedroycu parašys savo memuarus,

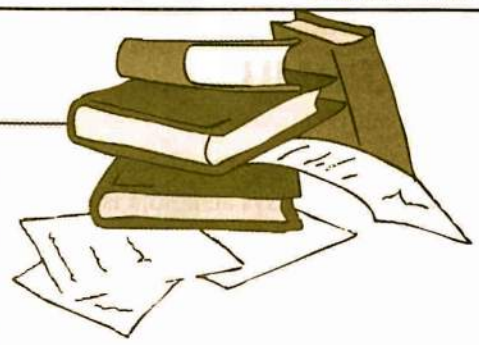

turėjau gilintis į pastarojo knygą, kad bent kiek susivokčiau tų iškilių redaktorių darbuose ir dienose.

Palovio knygų apžvalgos pavadinimas? Jį padiktavo J. Giedroyco prisipažinimas autobiografijoje. Jis pasakė, kad savo redaktoriaus misiją palygintų su režisieriaus darbu. Iš tiesų, kuo gi daugiau turėtų būti tie kilnūs intelektualai ir mokslininkai, kurie savo vaizduotės ir įsitikinimų peizažą tapė kitų – kartais net talentingesnių už save – vizionierių rankomis? Jei J. Giedroyco „*Kultura*“ būtų patekusi į lenkų ar dar labiau – lietuvių mokslo biurokratų rankas, visa tai greičiausiai būtų išėję per kaminą. Vargu ar tai pajėgs suprasti Lietuvos mokslo administratoriai, panašūs į Giedrių Viliūną – išskirtinį humanitarą technobiurokratų giminėje Vilniuje. Tai jo, kuklaus literato su viena nebloga knyga apie istorinį lietuvių romaną ir viena menkesne *CV* publikacija, biurokratinė diagnozė vos nesunaikino „*Darbų ir Dienų*“. O gal tai pastūmėjo redaktorių L. Gudaitį užbaigti savo karjerą anksčiau laiko? Negi iš tikrųjų tik emigracija, tik vidinis egzilis gali išgelbėti humanistiką nuo intelektinių *atgrubnagių*?

Kokį *save* paliudija J. Giedroycas aptariamoje knygoje? Yra daug stebėtinų dalykų tankiame jo pasakojimo audinyje. Tačiau tik viena kita detalė gali tilpti „*Akiračiuose*“. Būsimasis redaktorius brendo liberaliai nusiteiku-

Nukelta į 16 psl.

Trys eilėraščiai

VYTAUTAS LANDSBERGIS

1. Hommage
(A. a. Stasio Špakausko aplankymas)

Atskrido Stasys
iš mano gimnazijos klasės
iš mūsų Donelaičio gatvės
ir vaikšto aplink žole
lyg palasiotų ką
jis darys
jeigu aš tarsiu: sveikas
todėl sustojo laikas
aš vien klausaus
koncerto parke po lietaus
o jam turbūt pertrauka.

Vaikšto pakraipo geltoną snapą
tarpais pamerkia chebrantiškai akį
ir pasičiustina fraką

nors niekada neturėjo
pusrūsio vaikas
geresnio drabužėlio.

(2006)

2. Politiniai šūkiai
(Apie gerąjį laiką)

Išeikim iš slėptuvių!
Būkime dalyviais
išgąsdintų žmonių atsivėrimo laisvei
ir brolybei!

Žaiskime
ir niekada daugiau sakau jums
nebeleiskime
valdyti susiraukusiems!

Tik tuo keliu ateisime į taiką ir
į žalio žiogo džiaugsmo lauką
laiką gerąjį kivirčų
lauk išvaromų
pamirštamų
ir žemės žydinčių vestuvių.

(2004–2006)

3. Regėjimas

Plaukė garlaivis per jūrą
be žmonių
į uolas kur bangos gūra.

Slinko valtis per marias
be žmogaus
į nulūžusias erdves.

Burė debesio palinko
sakė varpas din din don.
Vėjas bastėsi aplinkui.

Pavairuotų bet nemoka –
neša Nemunas baidoką
seklumon.

(2006)

UŽ KRŪMŲ

Kai išgirstu šnekant apie daktarus, tai yra juos peikiant, tai man ausys atsiknoja iš nuostabos, o paskui taip ir styro visą gyvenimą. Tokios kalbos žeidžia mano žmogiškąjį orumą ir išvaizdą.

Kai sakau „daktarai", turiu minty profesiją, o ne pavardę. Daktarai ne kartą yra išgelbėję man gyvybę, o vieną kartą net sveikatą pataisė...

„Prie rusų" būdavo tokie civilinės gynybos mokymai – žaisdavom karą. Per vienas tokias žaidynes Panemunės šile mūsų įstaigos darbuotojai vaidino sužeistuosius kare, o miesto Trečiosios ligoninės personalas – karo lauko ambulatoriją. Mane atseit „sužeidė" į dešinę koją, paguldė ant neštuvų, ir keturios liaunos kaip nendrės vėjyje sanitarės žaliais kombinezonais nunešė už krūmų ir išvertė neva „perrišimo punkte". Kol nešė, buvau iš malonumo užsimerkęs. Kai atsimerkiau, pamaniau, kad patekau į dangų. Visi balti kaip angelai. Ir daktarai, ir sesutės sutūpę už krūmų baltą sūrį valgo. „Nori sūrio, sužeistasis?" – manęs klausia. – „Su alum?" – atklausiu aš. – „Ne, – sako, – su spiritu". O!..

Čia turiu pasakyti, kad žmogui, kuris išrado sūrį, reiktų pastatyti paminklą, jei tokio dar nėra. Sūris tinka prie visko – prie alaus, prie vyno, prie brendžio, prie viskio – prie visko. O kaip jis tinka prie spirito, tai neįmanoma apsakyti. Ypač prie medicininio. Žodžiai čia bejėgiai, šitai reikia pačiam išbandyti.

Kai prasidėjo antras civilinės gynybos mokymų turas, „šaukit man greičiau į kairę koją", ėmiau šaukti, „neškit mane už krūmų į perrišimo punktą!". Ir daktarai su seselėmis „perrišo" man, kaip sakoma, „antrą koją", tik daugiau liepė saugotis, nepakišt po kulka jokio kito organo. Nes tas medicininis spiritas – sakė – gali nušauti mirtinai. Sveikatai pataisyti labai tinka, bet nepiktnaudžiauk.

Žinoma, sistema ir atskiri atvejai, be abejo, verti kritikos, bet kai išgirstu peikiant visus ir viską apskritai, ima drebėti rankos – susinervinu, balto sūrio noriu.

Malina Zalcburgeris

DIZAINERIAI

Įlipom į troleibusą, sakau – vaikai, pasižiūrėkit, ar tėvelio klynas užsegtas. Tik diskretiškai, kad bendrakeleiviai nesusirūpintų.

Aš šiek tiek neprigirdžiu, tai visas troleibusas sukluso, apie kokį klyną čia šitaip garsiai šnekama. Tėvelis – tai aš, o klynas – antukas.

Nežinau, kaip tai atsitinka, juk tikrinu nuolat, bet kartais jis „žiopso" kaip dabar tie keleiviai.

Čia kažkas iš paranojos – tikrini ir tikrini, tikrini ir tikrini... Bet štai kas keista – kritiniu momentu pasirodo, kad jis vis dėlto prasegtas. Fantastika... Kalbos mechanikai sako, kad niekas ten nepasirodo, o paaiškėja. Šiaip ar taip, tai dar viena baltaveidžių pasaulio gamtos paslaptis. Viena iš trijų esminių.

Mes su kolegomis seru Isaku Niutonu ir maestro Zigmundu Froidu esame trijų pagrindinių traukų atradėjai – Žemės, Lyties ir Šaldytuvo. Jų formuluočių aš neprisimenu, o manoji yra tokia: šaldytuvo trauka didėja proporcingai praėjusiam laikui ir nepriklausomai nuo atstumo.

Tai turiu pasitaisyti – prasegtas klynas ne viena iš trijų pagrindinių traukų, o viena iš keturių. Ko traukia į jį žiūrėti, velniai žino. Bet vos spėjau pasakyti „vaikai, pažiūrėkit, ar tėvelio" ir taip toliau, tuoj visi ausis pastatė ir sužiuro, ar kas ten nepasirodys. Sakiau juk, kad ne, nepasirodys – kalbos mechanikai uždraudė. Kad ilgai visų nevarginčiau, pasitikrinau pats. Paaiškėjo, jog užsegtas. Vaikai, sakau, galit nesirūpint – tėvelio klynas užsegtas. Sakiau jau, šiek tiek neprigirdžiu, tai gan garsiai kalbu, kad girdėčiau, ką sakąs, kad ko nors nepripaistyčiau.

Tuoj visas troleibusas vėl sužiuro, ar teisybę sakau. Gerai, kad nepradėjo ploti – čia juk ne teatras. Ir ne foto ateljė – paukščiukas neišskris. Be to ir nėra pro kur – patikrinau dar kartą, užsegta.

Visi lengviau atsidusom. Dizaineriai...

Negaliu apsakyti, kaip aš jų nemėgstu. Pasižiūrėkit, į ką jie pavertė moterį. Tai jau ne gamtos kūrinys, ne Dievo sutvėrimas, o nesveikos fantazijos padaras. Mano vaikystės metais buvo tokie „konstruktoriai" – įvairaus ilgio ir dydžio skylėtų geležinių plokštelių, ašelių, ratelių, kampuotukų, varžtelių ir veržlių komplektas. Iš jų galėjai sukonstruoti bokštinį kraną, traktorių, kėdę, medį, bendros lyties žmogų... Tai tos manekenės, linguojančios podiumu – kaip blogai suvaržytos kabyklos iš „konstruktoriaus" plokštelių, apdžiaustytos skudurais. Baisu, kad nesubyrėtų. Tai pasityčiojimas iš gamtos ir lyties. Dizaineriai...

Pasitikrinau dar kartą – viskas gerai, paukštukas neišskris. Čia ne podiumas – nėr ko vėpsoti.

Malina Zalcburgeris

Intelektualinio gyvenimo režisieriai

Atkelta iš 15 psl.

sių pilsudskininkų aplinkoje. Baigdamas teisės studijas Varšuvos universitete jis jau buvo išgarsėjęs „*Bunt mlodych*" („Jaunųjų maištas") redaktorius. Jo veikloje nuostabiai derėjo intelektualinis skonis, literatūros ir poezijos vaizduotė, politinių idėjų mišinys. Gal dėl to pokaryje atsiradusi „*Kultura*" nuolat jungė estetinę, moralinę ir politinę plotmę.

Dar vienas nuolat reikšdavęsis J. Giedroyco bruožas išryškėja autobiografijoje. Keliolika metų jis dirbo įvairiose Lenkijos ministerijose padėjėju, savotišku spaudos atstovu, bet niekad neįgijo beveidžio klerko savybių. Nenustojo leidęs „*Bunt Mlodych*", kuris vėliau subrendo ir išaugo į solidesnį „*Politikos*" žurnalą. Ar ne nuostabi savybė: autoritarinio režimo sąlygomis ministerinis tarnautojas dar ir redaguoja periodinį leidinį bei savo vardu rašo kritinius ano meto gyvenimo tekstus? Vis dėlto kažkas ypatinga slypi toje epochoje, kurią visiškai uždengia II pasaulinio karo katastrofa. Tai, kuo buvo žavinga, nors ir liūdnai pasibaigusi Veimaro respublika, galioja ir Lietuvai, ir Lenkijai.

J. Giedroyco „*Autobiografija*" galėtų būti naudinga lietuviams, bet vertimas turėtų būti aprūpintas ne ką mažesnio storio paaiškinimų, komentarų, biogramų pluoštu. Kažin ar visa tai bus greitai padaroma. O praktiška viso to pamoka yra tokia: žurnalus ir laikraščius, kuriuose dar ginamos idėjos, yra verta leisti besąlygiškai. Nesvarbu kokiomis liniuotėmis ir žirklėmis šiandien ginkluotųsi mokslo ir humanistikos politikos praktikai. Todėl reikia ir „*Baltų lankų*", ir „*Aidų-Naujojo Židinio*". Reikia ir „*Kultūros barų*", ir, žinoma, „*Akiračių*".

***

Leono Gudaičio, puikaus XX amžiaus pirmosios pusės lietuvių literatūrinio gyvenimo žinovo, redaguoti „*Darbų ir Dienų*" tomai irgi buvo pažymėti redaktoriaus ir intelektinio gyvenimo režisieriaus misijos ženklu. Užbaigdamas savo redaguotų 30-ties tomų ciklą L. Gudaitis atsisveikindamas išdėstė: *Yra dvejopi redaktoriai: vieni jaučia, ko nori, kiti žino, ko reikia. Pastariesiems viskas aišku kaip ant delno, o kas nelabai aišku, tai išsiaiškina paklausinėdami, įsidėmėdami. Pirmieji, kurių tėra mažuma, visuomet jaučiasi ne savo kailyje, kamuojasi ieškodami knygose, aplinkoje, savyje to, kas galėtų būti ar turėtų tapti...* („Darbai ir Dienos", t. 45, 2006, p. 291.)

Kadaise visai panašiai savo kūrybinį klupinėjimą, kritimą ir ropštimąsi iš supratimo duobių aprašė Vytautas Kavolis, emigracijoje išleidęs į gyvenimą lietuvišką J. Giedroyco „*Kulturos*" atitikmenį – pusmetinį žurnalą „*Metmenys*". Norėtųsi tikėt, kad intelektualinio gyvenimo režisieriai nėra tik praėjusios epochos simbolinės figūros. Ir norėtųsi tikėt, kad visa tai dar turi prasmę ir ateitį.

„Akiračius" galima prenumeruoti:

„Akiračius" galima užsiprenumeruoti Lietuvos pašte ir nusipirkti „Kauno spaudos" kioskuose. Metinės prenumeratos kaina Lietuvoje 30 Lt. Prenumerata užsienyje 32 USD. Dėl prenumeratos rašyti info@akiraciai.lt. „Akiračių" skaitytojai Lietuvoje gali prenumeruoti mėnraštį, pervesdami pinigus pagal šiuos rekvizitus: Visuomeninė organizacija „Akiračių rėmėjų" klubas. Sąskaitos Nr. LT65 7300 0100 7464 8534. AB bankas „Hansabankas", banko kodas 73000. Būtina nurodyti tikslų gavėjo adresą ir pavardę.

„Akiračių" administracijos atstovas JAV – Vytautas Germanas, 6118 Ivanhoe Avenue, Lisle, Il 60532.

Užsienio prenumeratoriai gali su juo susisiekti visais prenumeratos ir čekių siuntimo klausimais.

akiračiai
ISSN 1822-153X

Leidėjas: visuomeninė organizacija „Akiračių rėmėjų klubas"
p/d-2436, LT-44016, Kaunas ACP
El. paštas: info@akiraciai.lt
Interneto svetainė: http://www.akiraciai.lt

ISSN 1822-153X

Redakcija:
Vyr. redaktorius Virginijus Savukynas, *redaktorė* Birutė Garbaravičienė,
administratorė Daiva Simanavičiūtė, *dizainerė ir maketuotoja* Skaidra Vaicekauskienė

Redakcinė kolegija:
Egidijus Aleksandravičius, Kazys Almenas, Leonidas Donskis, Mykolas Drunga, Vytautas Germanas, Darius Kuolys, Artūras Mickevičius, Raimundas Mieželis, Liūtas Mockūnas, Andrius Navickas, Zenonas V. Rekašius, Vaidas Repečka, Alfred Erich Senn, Julius Šmulkštys, Tomas Venclova
Prenumerata žr. http://www.akiraciai.lt.
Spaudai parengė UAB „Versus aureus" leidykla. Tiražas 2000 egz.